

**Міністерство освіти і науки України  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка  
Навчально-науковий інститут філології  
кафедра германської філології та перекладу**

**КУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗІ  
ШВЕДСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ ТВОРУ  
СЕЛЬМИ ЛАГЕРЛЕФ «NILS HOLGERSSONS UNDERBARA RESA GENOM  
SVERIGE»)**

**Кваліфікаційна робота**  
освітнього ступеня «бакалавр»  
студентки 4-го курсу  
освітньої програми  
*«Шведська філологія та переклад,  
англійська мова  
та третя германська мова»,*  
спеціальність – 035.044 «Германські  
мови та літератури (переклад включно),  
перша – шведська»  
**Марія Олександрівна КОШЕЛЬНИК**  
**Науковий керівник:**  
к.філол.н., доц. Олександр СТАСЮК

**«Допущено до захисту»**  
Протокол засідання  
кафедри германської філології та перекладу  
протокол № 12 від «11» червня 2024 року  
завідувач кафедри Сас  
к.філол.н., доц. Олександр СТАСЮК

КИЇВ  
2024

**Анотація.** У дослідженні висвітлено поняття перекладацьких адаптивних стратегій під час перекладу творів художньої літератури, зокрема дитячої літератури. Нашою метою було виявлення способів культурної адаптації при перекладі твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» українською мовою. Для її досягнення ми дослідили термін «культурна адаптація», здійснили компаративний аналіз оригіналу Сельми Лагерлеф та його перекладу «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми», виконаного Ольгою Сенюк. Актуальність роботи полягає в потребі визначення доцільності внесення змін перекладачем до цільового тексту задля покращення якості майбутніх перекладів. Явище культурної адаптації характерне для творів художньої літератури, оскільки перекладач працює з текстом не лише як із джерелом інформації, а й як із прикладом культурного вираження, що вміщує в собі деталі та особливості, характерні для певного регіону. Реципієнт, який існує в інших культурних реаліях та не володіє фоновими знаннями, може не сприймати деталі, які здаються йому далекими та чужими. Перекладацькі адаптивні стратегії передбачають зміну вихідного тексту, вилучення важкозрозумілих частин, пояснення незнайомих термінів тощо. Текст Сельми Лагерлеф було адаптовано відповідно до потреб цільової аудиторії, тому переклад зберіг здебільшого елементи казки й не виконує багато освітніх функцій оригіналу. Зміни, внесені Ольгою Сенюк, найбільше стосуються суто культурологічних та географічних деталей і передбачають узагальнення інформації, вилучення її з тексту або ж конкретизації. У деяких випадках перекладачка замінювала слова автора на діалоги, що є більш характерним для дитячої літератури, написаної українською мовою, або ж одразу вводила імена героїв до тексту перекладу для полегшення його сприйняття. Внесені зміни є раціональними та необхідними для ефективного прочитання тексту цільовою аудиторією.

**Ключові слова:** культурна адаптація, адаптивні стратегії, художня література, дитяча література, культурні реалії, оригінал, переклад, перекладач, переклад зі шведської мови українською.

**Abstract.** The study highlights the concept of translation adaptive strategies in the translation of works of fiction, in particular children's literature. The objective was to identify the ways of cultural adaptation in the translation of Selma Lagerlöf's «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» into Ukrainian. To achieve this goal, we explored the term “cultural adaptation” and conducted a comparative analysis of the original work by Selma Lagerlöf and its translation, «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми», by Olga Senyuk. The relevance of the study lies in the need to determine the feasibility of making changes to the target text by the translator in order to improve the quality of future translations. The phenomenon of cultural adaptation is typical for works of fiction, since the translator works with the text not only as a source of information, but also as an example of cultural expression that contains details and features specific to a particular region. The recipient, who exists in a different cultural reality and has no background knowledge, may not perceive details that seem distant and alien to him or her. Adaptive translation strategies include modifying the source text, removing parts that are difficult to understand, explaining unfamiliar terms, etc. The text by Selma Lagerlöf was adapted to align with the needs of the target audience, thus the translation has retained the majority of the elements of the fairy tale and does not fulfil the educational functions of the original. The alterations made by Olga Senyuk mostly concern purely cultural and geographical details and involve generalising information, removing it from the text, or making it more specific. In some cases, the translator replaced the author's words with dialogues, which is more typical for children's literature written in Ukrainian, or immediately introduced the names of the characters into the translation to facilitate its perception. The changes made are rational and necessary for the effective reading of the text by the target audience.

**Keywords:** cultural adaptation, adaptive strategies, fiction, children's literature, cultural realities, original, translation, translator, translation from Swedish to Ukrainian.

## Зміст

1. ВСТУП.....	5
2. РОЗДІЛ 1. ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК РІЗНОВИД ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1. Сутність перекладацької діяльності.....	8
1.2. Види перекладу.....	12
1.3. Художній переклад.....	14
1.4. Особливості перекладу дитячої літератури.....	18
Висновки до Розділу 1.....	22
3. РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ СЕЛЬМИ ЛАГЕРЛЕФ «NILS HOLGERSSONS UNDERBARA RESA GENOM SVERIGE».....	24
2.1. Культурна адаптація при перекладі творів художньої літератури.....	24
2.2. Культурно-історична специфіка твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige».....	26
2.3. Переклади твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» українською мовою .....	29
2.4. Культурна адаптація у перекладі Ольги Сенюк твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige».....	31
Висновки до Розділу 2.....	42
4. ВИСНОВКИ.....	45
5. Список теоретичних джерел.....	48
Список довідкових та лексикографічних джерел.....	52
Список джерел ілюстративного матеріалу.....	53
6. SAMMANFATTNING AV UPPSATSEN PÅ SVENSKA.....	58

## Вступ

Діяльність перекладачів на перший погляд може здаватися непомітною. Читаючи певний текст, люди зазвичай задумуються над його сенсом, формою та/або над його автором. Інколи вони згадують про існування перекладача, але переважно це стосується тих випадків, коли переклад було виконано неякісно. На такий результат впливають різні фактори: недосконалий рівень володіння мовою; низька обізнаність у сфері, де здійснюється переклад; неточний або недоцільний вибір можливих адаптаційних методів відповідно до типу тексту, з яким працює перекладач.

Для виконання якісного та адекватного перекладу мало досконало знати щонайменше дві мови. Завдання перекладача часто полягає не лише в передачі змісту написаного. Звичайно, існують різні типи текстів, які вимагають застосування різного підходу. Інколи будь-яке навіть незначне відхилення від сухого термінологічного викладу технічних, юридичних або медичних текстів може призвести до фатальних наслідків.

Робота з художньою літературою висуває власні вимоги та містить свої складнощі. Перед перекладачем стоїть непросте завдання передати не лише зміст написаного, а й культурні, жанрові, стильові та інші особливості тексту оригіналу, що зумовлює використання методів культурної адаптації. Потрібно зважати на аудиторію та за потреби змінювати текст під час перекладу. Необхідно мати чітке уявлення про те, як працювати в різних жанрах та з різними типами написаного, коли доцільно вносити корективи, а коли варто від них утриматися, наскільки сильно можна відходити від тексту, щоб зберегти закладений автором сенс, але водночас зробити його доступним для широкого кола читачів. Перекладач художніх творів не може діяти сухо, керуючись лише встановленим порядком дій. Він повинен підходити до роботи творчо, використовувати весь набутий багаж знань та досвіду, мислити інтуїтивно, щоб відшукати найкращий шлях для якісного виконання своєї задачі.

Твори дитячої літератури не втрачають актуальності, оскільки вони закладають надійне підґрунтя для своєї аудиторії, пояснюючи складні речі

простими словами, дають їй поштовх для розвитку та поступово готують до життя в дорослому суспільстві. Творчість Сельми Лагерлеф привертає увагу не лише читачів, а й науковців. Яскравим прикладом цього став симпозіум, що відбувся в травні 2024 року в Кракові. Він був присвячений дослідженню творчості письменниці, новому прочитанню її творів та їх переосмисленню. Це доводить, що твори Сельми Лагерлеф, хоч і написані більше століття тому, досі не втрачають своєї новизни, адже вони говорять зрозумілою для дітей мовою про актуальні для них речі та стали визнаною класикою, що може слугувати гарантом їхньої якості.

**Мета дослідження** – виявити способи культурної адаптації при перекладі твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» українською мовою.

**Актуальність роботи** зумовлена потребою визначення доцільності внесення змін під час перекладу художніх текстів для покращення якості майбутніх перекладів та зацікавленістю як читачів, так і дослідників у творчості Сельми Лагерлеф.

**Завдання роботи** полягає у такому:

- дати характеристику роботі перекладача;
- охарактеризувати особливості роботи з різними типами текстів;
- схарактеризувати специфіку роботи з дитячою літературою;
- дати визначення поняттю «культурна адаптація»;
- виявити способи культурної адаптації при перекладі твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» українською мовою шляхом проведення компаративного аналізу оригіналу та перекладу твору, виконаного Ольгою Сенюк;
- проаналізувати різницю між різними варіантами перекладу твору Сельми Лагерлеф.

**Об'єктом дослідження** є переклад твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» українською мовою, виконаний Ольгою Сенюк.

**Предметом дослідження** є культурна адаптація при перекладі твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» українською мовою, виконаного Ольгою Сенюк.

**Матеріалом дослідження** є твір Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» та його український переклад, виконаний Ольгою Сенюк «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми»; переклади В. Германа, О. Любарської та З. Задунайської, Н. Косенко та В. Ховард.

**Методами дослідження** є компаративний аналіз твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» та його перекладу «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми», виконаного Ольгою Сенюк; порівняння матеріалів для виявлення явища культурної адаптації; описовий метод.

**Наукова новизна** полягає у виявленні та систематизації способів культурної адаптації при перекладі твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige», виконаного Ольгою Сенюк.

**Теоретичне значення** дослідження полягає в розширенні знань про художній переклад, зокрема переклад дитячої літератури та методи, які використовуються при роботі з ним.

**Практичне значення** дослідження полягає у досягненні результатів, що будуть корисними для викладання курсів шведської літератури, теорії та практики перекладу зі шведської мови українською та стануть у пригоді перекладачам художньої літератури.

**Робота складається** зі вступу, двох розділів, висновків і резюме шведською мовою, викладена на 60 сторінках та містить посилання на 96 джерел.

# РОЗДІЛ 1. ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК РІЗНОВИД ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

## 1.1. Сутність перекладацької діяльності

Взаєморозуміння – це ключ до побудови ефективної комунікації між людьми. Це стосується стосунків між родичами або друзями, робочих чи дипломатичних відносин тощо. Взаєморозуміння досягається через сукупність різних факторів, якими можуть бути спільний досвід або культурні особливості, вік, стать або аспекти виховання [2]. Проте не менш важливу роль відіграє мова. Мабуть, вона є чи не найважливішим чинником, ключем до порозуміння між сторонами. Навіть якщо вони мають однакову рідну мову, це не гарантує успіху комунікації. Але якщо люди народилися та виростили у різних країнах і не володіють мовою свого співрозмовника або третьою мовою, як, наприклад, популярною сьогодні у сфері міжнародних відносин англійською, порозуміння між ними може бути справою нелегкою та трудомісткою [25]. Виникає слушне питання щодо того, як діяти в таких випадках. Доцільно буде звернутися по допомогу до перекладача.

Достеменно невідомо, коли саме виникла професія перекладача, але немає сумнівів у тому, що вона – одна з найдавніших у світі [68]. Більшість науковців пов'язує появу перших перекладачів з міжплеменними контактами, що спочатку носили усний характер. Писемні переклади з'явилися у Давньому Єгипті і пов'язані з діяльністю Анхурмеса. Свого розквіту перекладацька діяльність зазнала під час правління фараона Рамзеса II, оскільки тоді особлива увага приділялася роботі над дипломатичними текстами.

У давнину не висувалося чітких вимог до якості перекладу та компетентності самих перекладачів, а саме опрацювання текстів було довільним. Середньовіччя стало добою розвитку перекладацької діяльності. Саме тоді виник значний попит на роботу над релігійними текстами, переважно біблійними. Зазвичай перекладачі працювали при монастирях та тепер мали ретельно слідкувати за якістю перекладів, оскільки необхідно було виконувати

роботу максимально близько до тексту оригіналу та без спотворень. Тлумачі також здійснювали адаптований переклад, часто відсіювали незрозумілі слова або замінювали їх на більш звичні. Під час роботи з текстами перекладачі використовували транскрипції.

Лише в епоху Відродження виникають університети, які почали готувати перших перекладачів. Це було пов'язано зі збільшенням кількості перекладів [53].

Потреба у перекладачах пов'язана з існуванням великого розмаїття мов, що кидає виклик торговим та дипломатичним відносинам між містами або цілими країнами. Мова – це живий організм, який несе в собі відбиток культурних аспектів кожного народу, відображає особливості географічного розташування регіонів, де проживають мовці, розкриває деталі ментальності та походження своїх носіїв [38]. Розвиток країн, а відтак і зміцнення відносин між ними вплинули на попит на перекладачів. Зважаючи на різні потреби суспільства, спостерігаємо різні напрямки перекладацької діяльності: науковий, публіцистичний, художній, військовий тощо. Раніше функцію перекладача могла виконувати будь-яка людина, яка знала мови. Це могли бути журналісти, філологи, викладачі. Згодом ця професія виділилась в окрему галузь, оскільки знання мов, безперечно, є однією з ключових умов для того, щоб перекладати тексти, проте зараз вона потребує ще й детальної розробки та вивчення методів перекладу, алгоритмів чіткого, а інколи й креативного передавання інформації [68].

Сьогодні існує величезний попит на іноземні мови. Для того, щоб ефективно функціонувати в сучасному мультикультурному суспільстві, яке дедалі більше стає відкритим до нового досвіду та контактів з іноземцями, необхідно вивчити принаймні одну іноземну мову, якою найчастіше стає англійська [69]. Інтернет змінив бачення комунікації між людьми та багато чого спростив. Навіть людина, яка не знає жодного іноземного слова, але вміє користуватися онлайн-перекладачем, може певною мірою спілкуватись зі своїм співрозмовником. Але в такому випадку, якщо людина сама володіє мовою на

достатньому рівні або користується онлайн-перекладачами, чи є потреба у звичайних перекладачах?

Машинний переклад може допомагати перекладачу виконувати свою роботу, проте він не може повністю замінити людину. Онлайн-перекладач виконує свою роботу буквально, машина не може застосовувати креативний підхід до розв'язання певних лінгвістичних питань та відчувати стильові тонкощі тексту [23; 49]. Перекладач незамінний у тих випадках, коли потрібно перекласти, наприклад, інструкцію для медичного обладнання, адже будь-яка двозначність або неточність перекладу може призвести до непоправних наслідків. Навіть якщо використовувати встановлену термінологічну базу, не завжди доцільно вживати певні терміни в заданому контексті [26]. Коли йдеться про тексти зі сфери маркетингу, завдання полягає не так у буквальному відтворенні тексту, як, імовірно, у передачі загального настрою фрази. Фразеологізми дуже часто використовуються під час спілкування і, зважаючи на їх незвичайність, не можуть перекладатися дослівно з однієї мови на іншу. Кожна мова багата на фразеологічні звороти, адже вони відображають культурні особливості народу та середовища, де вони зародилися. Машинний переклад не може розпізнавати їх та правильно передавати їхній зміст [96].

Перекладач повинен чітко й зрозуміло відтворити зміст написаного або сказаного з мови оригіналу на мову перекладу, при цьому не вдаючись до дослівної передачі слово в слово, адже це може призвести до спотворення самої суті [34; 35]. Фахівець мусить не лише досконало володіти щонайменше двома мовами, мати великий лексичний запас та вміти підлаштовуватись під різні граматичні конструкції, а й знатися у сфері, у якій здійснюється переклад. Перекладач має бути всебічно освіченою та ерудованою людиною, добре розумітися на реаліях та постійно збагачувати свої знання, а також відточувати навички на практиці [45; 46]. Під час виконання завдання на переклад людина не лише сприймає інформацію, а й розпізнає та обробляє її, видає найкращий та контекстуально правильний варіант перекладу, який потрібно обрати з-поміж кількох можливих альтернатив, та озвучує або записує його [68]. Крім того, з

розвитком інформаційних технологій дедалі частіше від перекладачів вимагається володіння навичками роботи з комп'ютером, спеціальним програмним забезпеченням або іншим специфічним обладнанням [95]. Професійний перекладач зазвичай виконує переклад на свою рідну мову, оскільки він чудово знається на всіх її нюансах та тонкощах [48]. Крім того, фахівець інтуїтивно відчуває, який варіант перекладу пасуватиме краще у певному контексті, який стиль необхідно обрати для передачі сказаного або написаного та має глибоке розуміння культури носіїв як мови оригіналу, так і мови перекладу. Письмовий перекладач повинен мати відмінні навички письма [91].

Перекладачі необхідні у різних сферах та виконують різні форми роботи. Залежно від специфіки діяльності, можна говорити про усних або письмових перекладачів. Усні перекладачі працюють з групами людей на конференціях, у державних установах або на приватних зустрічах. Вони зобов'язані швидко реагувати на почуте та вільно оперувати мовою. Письмові перекладачі зазвичай працюють поодиночці або в перекладацьких бюро і займаються перекладом документів, інструкцій, художньої літератури тощо [48]. Такі люди можуть контролювати свій час, але часто їм доводиться працювати проти нього, виконуючи великі об'єми роботи за короткий термін [84]. Більшість перекладачів спеціалізуються на роботі у конкретній сфері або на певному типі текстів, адже в такому випадку вони можуть досягнути максимальної точності та ефективності [83].

Професійні перекладачі мають лінгвістичну базу, що є обов'язковою вимогою, але крім цього також часто здобувають додаткову освіту, яка пов'язана з економічною, юридичною, фінансовою, медичною сферами або галуззю ІТ-технологій [48]. Вимоги до освіти перекладача різняться залежно від країни, в якій працює фахівець. Найбільш поширеним варіантом є навчання в університеті на відповідній спеціальності, яке закладає як теоретичне підґрунтя для майбутніх спеціалістів, так і надає можливість проходження практики, наприклад, у перекладацьких бюро [74].

Отже, діяльність перекладачів є необхідною для здійснення ефективної міжкультурної комунікації. Фахівці займаються різними видами перекладу, кожен з яких вимагає особливої підготовки та специфічних знань з галузі. Найефективніше перекладач працює тоді, коли обирає конкретний напрямок своєї діяльності та не розпорошується на декілька одночасно.

## **1.2. Види перекладу**

Існує багато видів перекладу та різний підхід до їх класифікації [3]. Наприклад, за формою можна розділяти усний переклад, який зі свого боку розгалужується ще на послідовний та синхронний; письмовий; опосередкований, тобто такий, що здійснений не з мови оригіналу, якою не володіє перекладач, а через посередника, тобто третю мову; авторизований – переклад, ухвалений автором; автоматичний (машинний) та реферативний [52].

З огляду на функціональність та комунікативність прийнято розглядати три види перекладу: художній (літературний), політичний (загальний) та спеціалізований.

Об'єктом художнього перекладу є література. Вона має на меті не лише виконання інформативної, а й естетичної функції через образно-емоційний вплив на читача. Він досягається за допомогою використання різних метафор, епітетів та інших мовних засобів, а також має свої ритміко-синтаксичні особливості побудови фрази.

Загальний переклад займається суспільно-політичними й публіцистичними текстами. Такі тексти зазвичай містять агітаційні або пропагандистські елементи, тому вони повинні бути емоційно забарвленими та насиченими профільною термінологією. Перекладач, як і під час роботи з художньою літературою, має проявляти креативний підхід до тексту та мати на меті зробити вихідний текст не просто читабельним, а й передати закладений в нього автором вплив на аудиторію.

Наукові, технічні, юридичні, медичні та інші тексти вузького спрямування підпадають під категорію спеціального перекладу [63; 41].

Переклад спеціалізованих текстів відіграє вирішальну роль у поширенні знань та інформації поза межами мовних бар'єрів [42; 43]. Він робить реальним доступ до нових відкриттів та досліджень для вчених, студентів та спеціалістів, які не володіють іноземними мовами [8]. Ці переклади сприяють розвитку наукового прогресу, освітньої глобалізації та досягненню міжкультурного взаєморозуміння [45; 21].

Крім того, з подальшим зростанням популярності аудіовізуального контенту виникло поняття аудіовізуального перекладу. Наразі він є одним з найпопулярніших та найбільш затребуваних видів перекладацької діяльності. Аудіовізуальний переклад передбачає роботу з кінофільмами, серіалами, телешоу, відеоблогами, новинами тощо [28]. Його специфіка полягає в інтерпретації мультимедійного тексту оригіналу та створення його нового відповідника мовою перекладу з урахуванням таких контекстуальних складників твору, як музика, відеоряд та невербальні знаки [37; 40]. Загалом налічується 10 типів аудіовізуального перекладу, проте основних виділяється два: субтитрування та переозвучка [37]. Субтитрування – це спеціалізований скорочений, фрагментарний різновид перекладу, який є версією кінодіалогу, що подається в текстовому форматі на екрані [50]. Натомість дублювання (переозвучка) створює ефект, як наче фільм одразу був знятий мовою, зрозумілою глядачеві. У такому випадку мова оригіналу відсутня та не сприймається аудиторією [47].

Варто також зазначити, що існують перекладачі, які співпрацюють з людьми з вадами слуху та таким чином допомагають їм повноцінно функціонувати в суспільстві [1]. Перекладачі жестової мови є посередниками в комунікації між чуючими та нечуючими особами та уможливають обмін інформацією між словесною й жестовою мовами в прямому та зворотному напрямках, і спеціалізуються як на усному (синхронному, послідовному), так і на письмовому перекладах [54].

Отже, існує багато різних видів перекладу, кожний з яких потрібний та виконує свою особливу функцію. Незважаючи на всі формальні відмінності між

ними, вони сприяють покращенню взаєморозуміння між сторонами та допомагають людям ставати повноцінними членами сучасного мультикультурного суспільства.

### **1.3. Художній переклад**

Художній переклад є результатом найбільш творчої та трудомісткої роботи. На відміну від спеціалізованих текстів, переклад яких потребує максимальної точності та буквального відтворення оригіналу, художній переклад – це, передусім, передача змісту та характеру твору, а тому перекладач має певну творчу свободу вираження [10; 11].

Не всі люди зіштовхуються у своєму повсякденні з перекладом спеціалізованих текстів. Натомість важко знайти того, хто не читав би хоча б однієї книжки за все своє життя. Важко переоцінити значимість художнього перекладу для людства в цілому та кожного зокрема. Завдяки праці перекладачів ми змогли познайомитися з найвеличнішими творами Шекспіра, Гете, Омара Хайяма, Луїша де Камойнша та багатьох інших авторів, що було б неможливо для широких мас, оскільки не всі читачі володіють іноземними мовами [33].

Існує думка, що переклад художнього тексту можна вважати за написання нового твору. Подібна робота вимагає відчуття стилю та багатий словниковий запас, глибокі знання з культури та історії країни й суспільства, про які йдеться [16]. Інтуїція є не менш важливою для перекладача, оскільки вона допомагає точно передати нюанси, закладені в образах героїв, сюжетні деталі та загальний задум твору [71].

Художній переклад стосується роботи з різними видами творів літератури (поезія, романи, повісті та ін.), драматургії (сценарії, п'єси, трагікомедії та ін.), публіцистики (статті, мемуари, критика та ін.), телевізійних форматів (ролики, серіали, сценарії та ін.) та інших текстів, які вимагають відкритого та креативного підходу [39; 22].

Художній переклад є найбільш творчим видом перекладів і допускає свободу та вільність викладу. При цьому обов'язковим є збереження форми, структури, змісту та настрою оригінального тексту [82].

Особливості перекладу художньої літератури пов'язані з тим, що крім інформації, яку отримує читач, вона виконує ще й естетичну функцію. Художній образ персонажа або природи був створений з метою впливу на читача. Саме тому текст перекладу має враховувати всі особливості оригіналу. Читачі сприймають розповідь, вірш або будь-який інший літературний твір, який вони читають, насамперед не як роботу перекладача, а як оригінальне першоджерело з усіма його значеннями, емоціями та образами [72]. Часто люди навіть не задумуються про посередника між автором та читачем та згадують про його існування лише у випадках провальних перекладів.

Метою художнього перекладу є створення певного образу для читача, що є нелегким завданням. Це уможливорює певні відхилення від стандартних правил для того, щоб передати задум письменника якнайточніше та зберегти особливості його творчого стилю [72].

Перед початком роботи над перекладом варто ознайомитися з персонажами та самою історією. Потрібно зрозуміти, з якою метою було написано цю книгу [30]. Зазвичай у перекладачів не вистачає часу, щоб ознайомитися з книжкою цілком, але краще прочитати заздалегідь хоча б кілька глав, щоб зрозуміти стиль, з яким доведеться працювати [89].

Під час роботи над перекладом художніх творів необхідно уникати передачі інформації слово в слово. Це зумовлено тим, що порядок побудови речень у різних мовах відрізняється, а готовий результат має задовольняти естетичні потреби читачів. Переклад має бути гарним та цілісним, а буквральність не сприяє цьому [44].

Твори художньої літератури зазвичай насичені елементами, притаманними певній культурі якогось народу, і можуть бути унікальними [71]. Одними з найбільш частих труднощів, з якими стикається перекладач при роботі з художньою літературою, є те, що вихідна та цільова мови належать до

різних культур. Наприклад, твори, написані арабською, містять велику кількість текстів з Корану, тому їх переклад та значення можуть бути важкими для розуміння людьми, які належать до іншої релігії. Йдеться вже не просто про розуміння іноземної мови, а цілої культури [72].

Складними елементами для перекладу вважається передача фразеологізмів, приказок, прислів'їв та інших сталих виразів. Знайти відповідник для них важко, інколи потрібно користуватися спеціальними словниками [6]. Проте переклад сталих виразів є дуже важливою частиною роботи, адже ці фрази передають характер твору, емоційний та філософський задум автора. Перекладач також має стежити за збереженням наявної гри слів, іронії та авторського гумору. Ці елементи часто відіграють найважливішу роль у розкритті характеру персонажів, демонстрації позиції автора тощо [71]. Письменники, як правило, також використовують у своїх текстах різні діалекти та соціолекти. Перекладач повинен вміти передати всі мовні особливості цільовою мовою [86, ст. 8].

Ще одна складність полягає в перекладі тексту, в якому описуються традиції, слова або терміни, вживані в конкретній країні, для яких немає еквівалентів в інших мовах. У подібних випадках перекладачеві потрібно самому дати визначення цим словам. Через синтаксичні відмінності мови не завжди можуть узгоджуватись одна з одною, тому часто значення текстів оригіналу та перекладу відрізняються. Перекладач розуміє мову автора та його мету, проте для мови перекладу спосіб вираження оригінального задуму може бути невідомий [72].

Коли ви читаєте вірш, художній твір або будь-яку іншу літературу, хороший перекладач може занурити вас саме в те середовище, яке описував автор. Рівень такого професіоналізму вимагає багаторічного досвіду роботи з конкретною культурою мови оригіналу та мови перекладу, щоб виконувати роботу з точністю та впевненістю.

Хороший перекладач художньої літератури не обов'язково повинен бути носієм мови оригіналу або мови перекладу. Звісно, можна пройти курси або

здобути відповідну вищу освіту, щоб отримати необхідний ступінь або диплом з перекладу, проте дуже мало успішних перекладачів художніх текстів опанували свої навички саме завдяки формальному навчанню.

Перекладач повинен відтворювати не лише значення, але й смислове навантаження слів. У цьому контексті завдання полегшується, коли він консультується з автором. Часто кваліфікований перекладач може не перебувати в географічно близькому до автора місці, або ж письменник остаточно завершив роботу над твором і більше не повертається до нього, тому не завжди можна розраховувати на таку співпрацю [77].

Робота перекладача вимагає постійного самовдосконалення. Для того, щоб якісно перекладати літературу, необхідно самому стати завзятим і вдумливим читачем на кожній з цільових мов. Переклад художніх творів вимагає вміння читати між рядків. Перекладач повинен любити читати в жанрах, з якими він працює, мати уявлення про письменників, яких він перекладає, розумітися на нюансах мови, культури, думок та ідей [18]. Якщо, наприклад, перекладач працює з перекладом поезії зі шведської на українську, йому потрібно прочитати якомога більше опублікованих (і неопублікованих) віршів шведською та українською мовами. Це допоможе зрозуміти стилі, тонкощі та контексти в поезії, щоб деконструювати текст шведською мовою та реконструювати українською [76].

Особливі виклики постають перед перекладачами при перекладі поетичних творів. Окрім слів перед нашими очима, якими написана поезія, всі вірші мають «власну мову». Метод перекладу поезії приблизно такий: читання вірша мовою оригіналу, розшифровка його істинного змісту, власне переклад і перетворення прози мовою перекладу у вірш. Останній елемент знайомить нас з основною складністю перекладу поезії: не кожен перекладач є поетом. І якщо не бути ним, або не мати хоча б якоїсь схильності до поезії, завдання передати такі поетичні особливості, як ритм, риму, метр, ономапоєю тощо, може здатися дуже складним, якщо не неможливим.

Проблеми перекладу поезії можна частково вирішити, пішовши на компроміс: читач отримає можливість прочитати іноземний вірш рідною мовою, але це не буде повноцінним досвідом. Переклад задовільно передасть або естетику вірша мовою оригіналу, або його справжній зміст, або його інтелектуальний зміст, або його технічні аспекти, або певну комбінацію аспектів, що входять до створення вірша, але рідко – всі аспекти разом. Лише за такого розуміння можна створити більш-менш прийнятний переклад вірша [93]. Перекладач працює не зі словами, зміст яких потрібно передати, знайшовши еквіваленти, а насамперед з почуттями, тому потрібно абстрагуватися від логічного мислення та спиратися на інтуїтивне мислення [75].

Таким чином, художній переклад виконує не лише інформативну, а й естетичну функції. Такий вид роботи вимагає творчого та креативного підходу від самого перекладача. Фахівець, який працює в цій сфері, має читати багато творів цільовими мовами, щоб збагачувати свій словниковий запас, та розуміти, які особливості викладу матеріалу притаманні саме їм. Перекладач повинен також постійно займатися самовдосконаленням та бути всебічно розвиненим, щоб могли використати свої знання на практиці, адже художня література – не документ і не має чітко усталеної форми. Будь-які знання можуть стати в пригоді.

#### **1.4. Особливості перекладу дитячої літератури**

Дитяча література – це сукупність творів художньої літератури, цільовою аудиторією яких є діти різних вікових категорій, і які створені з урахуванням специфіки дитячого сприйняття. Вона є частиною культурної традиції, що вміщує в собі суспільне уявлення про дитинство.

Дитяча література належить одночасно до літературної та педагогічної систем. Вона містить елементи мистецтва, психології та педагогіки. Дитяча література поєднує в собі принципи морального виховання та закладає основи естетичного смаку дитини. Вона виконує роль своєрідного фундаменту, де

будівельними матеріалами є домінантні соціальні, культурні та освітні норми [17; 31].

Головні особливості дитячої літератури пов'язані з формою, змістом та комунікаційними особливостями. Зазвичай в книжках такого типу яскравих ілюстрацій більше, ніж словесної частини, що посилює образність викладу. Гарно виконані малюнки сприяють кращому сприйняттю змісту дітьми [9].

Крім цього, твори дитячої літератури вирізняються динамічним сюжетом, тематикою, образами, вони написані максимально зрозумілою мовою. Це пов'язано з тим, що діти цікавляться всім незвичайним та фантастичним, і надають перевагу історіям, повістям, казкам та оповіданням, а не абстрактним ідеям. Специфічні теми та образи не є головними для творів дитячої літератури. Дітям важливо слідкувати за тим, як саме розвивається дія, як будуються образи. Гострий сюжет приваблює своєю непередбачуваністю.

На відміну від дорослих дітям важко відчутти смішне, але легко уявити смішне становище, в яке потрапляють персонажі, тому діти найкраще сприймають прості форми комічного. Крім того, ці читачі надають перевагу оптимістичним книжкам, оскільки їхня психіка не пристосована до ідеї дисгармонійного світу.

У книгах діти шукають джерело задоволення власної допитливості. Читачі можуть асоціювати себе з героями. Часто в художніх творах можна побачити образ дитини, допитливість якої переходить межу.

Дитячий письменник часто звертається до методу «погляд з дитинства». Він намагається вплинути на свого читача не лише сюжетом, а й легкістю викладу та виразністю мови. Інколи автор вдається також до асиметричної комунікації, наприклад, він може звертатися в тексті напряму до маленького читача [66, с. 5-7].

Переклад дитячої літератури – це складний процес, що вимагає значних особистих зусиль перекладача та застосування унікального авторського підходу [67]. Перекладачам необхідно на різних рівнях адаптовувати текст оригіналу до

мови перекладу. Найчастіше подібні трансформації стосуються лексико-семантичного, граматичного та стилістичного рівнів [64, с. 180].

Не всі перекладачі художньої літератури можуть вдало перекладати твори для дітей. Специфіка жанру вимагає особливого підходу. Перекладач має відчувати дитячу аудиторію, передавати стиль та настрій книжки «дитячою мовою» [70].

Під час перекладу дитячої літератури головним завданням перекладача є забезпечення максимально природного звучання тексту з урахуванням особливостей іншомовної аудиторії. Перекладач стає посередником, мостом, який поєднує культурологічні основи автора та читача. Велике значення приділяється дидактичним та педагогічним функціям книг, адже вони повинні сприяти емоційному та інтелектуальному розвитку, надавати приклади для наслідування тощо [66, с. 8-9].

Важливо, щоб структура речень не була надто складною. Перекладачеві необхідно поспиратися на слова, які вже згадували раніше, та не боятися повторів. Якщо в тексті трапляється складна чи незнайома лексика, її слід помістити в пояснювальний контекст. Варто також пам'ятати, що текст та ілюстрації мають працювати разом, адже вони були створені спеціально для того, щоб донести авторський задум до своїх читачів [73]. Перекладач повинен розуміти, як розмовляють діти, що для них звучить природно, відмінно знати норми писемної мови, але також відчувати, коли можна порушувати правила (особливо в діалогах і поезії) [94].

Переклад дитячої літератури містить чимало спірних питань. Це стосується, наприклад, точної передачі змісту оригіналу. Існує два основні підходи до перекладу дитячих книжок: відчуження та одомашнення. Перший полягає в тому, що переклад має бути вірним вихідному тексту, тоді як другий орієнтується на цільового читача [88; 24].

Переклад дитячої літератури допускає припустимість адаптацій та перетворень вихідного тексту для досягнення цілей дидактичної акультурації. Основними прийомами є використання стислого оповідання, парафраз та

упущення. Перекладачу дозволено маніпулювати текстом різними способами, змінюючи, скорочуючи або розширюючи його. Таким чином, перекладач може радикально змінити структуру тексту перекладу й навіть стиль [66, с. 8-9].

Деякі дослідники стверджують, що читабельність і природність є ключовими очікуваннями від перекладів дитячої літератури, що надає перекладачам більше простору для творчості. Водночас вважається, що переклади мають відповідати ідеологічним та виховним цілям, закладеним автором в оригінал твору.

Творча свобода перекладача означає адаптацію до культурного контексту, що призводить до модифікації оригіналу, яка може включати в себе коригування історичних та культурних передумов, таких як, наприклад, імена. Це також передбачає можливе ідеологічне маніпулювання, яке називають «очищенням», «пурифікацією», і яке, по суті, є формою цензури, що може включати стилістичні зміни або навіть більш радикальні корективи змісту [92].

Щоб переклад був вдалим, він повинен передавати тон і дух оригіналу, а також його ритм. Потрібне слово має бути в потрібному місці – це особливо актуально для ілюстрованих книг, де важливим є розташування слів на сторінці, а зайві слова вилучаються. Якщо оригінальний текст відображає елементи співу, то це має бути присутньо і в перекладі [90].

Таким чином, дитяча література є різновидом художньої літератури, цільовою аудиторією якої є діти. Робота з такими творами вимагає інтуїтивного розуміння, які деталі варто залишити незмінними, що потрібно вилучити або пояснити, де можна скоротити текст тощо. Переклад має передавати основну ідею та настрій книги, але також не повинен бути заскладним для розуміння, саме тому перекладачі часто вдаються до культурної адаптації при роботі з таким видом літератури.

## Висновки до Розділу 1

Робота перекладачів є необхідною та істотно важливою для ефективного здійснення міжкультурної комунікації в сучасному мультикультурному суспільстві. Переклади потрібні в будь-якій сфері. Перекладачі полегшують роботу з іншомовними джерелами для фахівців, уможливають обмін новітніми даними між ними, сприяють поширенню культурної обізнаності та розширенню світогляду для широких мас.

Існують різні види перекладу як за формою, так і за змістом. Усі вони необхідні та використовуються залежно від ситуації та контексту. Розрізняють усний та письмовий переклади, а також опосередкований, авторизований, автоматичний та реферативний. Крім цього, перекладають художню, політичну та спеціалізовану літературу. Дедалі популярнішим стає аудіовізуальний переклад, що зумовлено розвитком та поширенням аудіовізуального мистецтва. Переклад жестової мови допомагає людям з вадами слуху стати «почутими» та комунікувати з іншими.

Переклад художньої літератури задовольняє насамперед естетичні потреби читачів. Він розширює світогляд, допомагає краще зрозуміти культурні та традиційні особливості інших народів. Перекладачеві необхідно відмінно володіти мовами оригіналу та перекладу, постійно займатися саморозвитком та читати багато літератури цільовими мовами. Він також повинен мати добре розвинену інтуїцію, щоб відчувати найбільш вдалу альтернативу для перекладу, враховуючи культурні, історичні, релігійні, мовні особливості та відмінності.

Не кожен перекладач художньої літератури може працювати з дитячими творами. Потрібно враховувати багато різних факторів та зважати на психологічні особливості юних читачів та відмінності їхнього світосприйняття від дорослого. При перекладі цієї літератури найчастіше відбуваються різноманітні модифікації, спрощення тексту або пояснення написаного, його адаптація для розуміння та сприйняття дитиною.

Культурна адаптація є важливою для художнього перекладу. Вона має ви-

користуватись обережно та відповідати вимогам цільової аудиторії. Не всі елементи іншої культури потрібно підлаштовувати під реалії, які характерні для кінцевого читача. Перекладач має інтуїтивно розуміти, які моменти у творі можуть бути заскладними для розуміння, щоб потім адаптувати їх у своєму тексті.

## РОЗДІЛ 2. КУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ СЕЛЬМИ ЛАГЕРЛЕФ «NILS HOLGERSSONS UNDERBARA RESA GENOM SVERIGE»

### **2.1. Культурна адаптація при перекладі творів художньої літератури**

Культурна адаптація при перекладі в літературі є однією з проблем прагматичних аспектів перекладу. Вона має на меті передачу прагматичних значень лексики оригінального твору та трактування прагматичного аспекту перекладу в контексті окремого перекладацького акту. Перекладач є тим, хто якнайповніше сприймає інформацію, закладену в оригінал та намагається потім донести її до читача. Він повинен володіти всіма тими ж базовими функціями, які вже присутні в носіїв початкової мови. Це стосується всебічного ознайомлення з історією, культурою, літературою, звичаями та традиціями, реаліями іншого народу [14; 20]. Перекладач усвідомлює, що читач, який належить до культури мови оригіналу та читач, для якого виконується переклад, суттєво відрізняються одне від одного. Вони володіють різними знаннями та життєвим досвідом, історія та культура їхніх народів мають відмінності. У випадках, коли подібні розбіжності становлять суттєву перешкоду для повноцінного розуміння повідомлення, закладеного автором в оригінальний твір, перекладач має вносити до тексту перекладу необхідні корективи [13, с. 33].

Деякі вчені вважають, що адаптація творів синонімічна їхній руйнації, адже вона перекручує текст джерела [19]. Крім того, цей різновид мовного посередництва полягає у формальному та змістовному спрощенні тексту. Подібний прийом широко застосовується з навчальною метою [15, ст. 97]. Адаптовані тексти чудово підходять для читачів, що опановують іноземну мову, або для дітей, коли це стосується творів «дорослої» класики, адже вони містять спрощену лексику та граматику [29].

Культурну адаптацію інколи прирівнюють до коментування. Існує думка, що пристосування перекладного тексту до потреб цільової аудиторії збіднює міжкультурну комунікацію, руйнує уявлення про культурологічні відмінності

та справляє враження, що люди з різних країн живуть однаково. Саме тому подібний підхід вимагає виваженого ставлення та обережного застосування. Йдеться вже не просто про міжмовні відмінності, а про міжкультурну асиметрію. Культурна адаптація вважається найбільш кардинальним перекладацьким перетворенням, адже вона викривлює наше уявлення про іншу культуру [15, с. 97].

Кожен переклад відображає «свій» оригінал, який може не збігатись із наміром автора, загальноприйнятій концепції твору, проте є результатом тлумачення вихідного тексту перекладачем, оскільки він може бути прочитаний по-різному. Інтерпретація є окремим видом перекладу, який враховує позамовну дійсність. Переклад здійснюється на рівні тексту, а не окремих мовних одиниць. Це ставить перед перекладачем нелегке завдання з вибору варіанта перекладу, над яким він працюватиме й вимагає прийняття інтуїтивних рішень [15, с. 98]. Процес художнього перекладу є результатом взаємодії індивідуальностей автора оригінального тексту та перекладача [24]. Це означає, що перекладач повинен побачити світ крізь призму створених в оригіналі образів та донести це бачення до аудиторії цільової мови [12].

Дитяча література стала «ігровим полем» для деяких перекладознавців, які прагнуть виявити перекладацькі універсалії, оскільки припускають, що вони можуть виявлятися в перекладі цих текстів яскравіше, ніж у перекладах дорослої літератури. Вважається, що саме вимога доступності, тобто адаптації до потреб цільового читача, спричиняє появу перекладацьких універсалій, зокрема спрощення, експлікації та нормалізації. Спрощення розуміється як тенденція до спрощення мови, що використовується в перекладі; експлікація – як тенденція прояснювати речі, а не залишати їх амбівалентними; нормалізація, яку також називають «стандартизацією», «консерватизмом», «конвенціоналізацією», позначає тенденцію відповідати моделям і практикам, типовим для мови перекладу, навіть аж до їх перебільшення [36].

Для того, щоб читачі, для яких призначений переклад, мали адекватне розуміння тексту оригіналу, перекладачеві необхідно вдатися до таких

адаптаційних змін: *внесення додаткової інформації, опущення незначної інформації, заміна незрозумілих елементів яснішими компонентами, конкретизація* [13, ст. 34-35].

Прагматична адаптація є необхідною задля адекватного розуміння повідомлення цільовою аудиторією перекладу. Орієнтація на середньостатистичного читача дає перекладачеві уявлення про те, що зрозуміле для носіїв мови оригіналу повідомлення, закладене у твір автором, може бути неясним для читачів перекладу внаслідок відсутності в них необхідних фонових знань. У такому випадку перекладач має вносити в текст, над яким він працює, додаткову інформацію або ремарки, щоб заповнити когнітивні прогалини та допомогти цільовій аудиторії зрозуміти оригінал [32, ст.136; 7].

Отже, можна сказати, що культурна адаптація – це видозміна тексту оригіналу перекладачем з метою донесення суті написаного до кінцевого читача в максимально зрозумілій формі. У творах художньої літератури вона є явищем неоднозначним та інколи несе в собі негативний відтінок. Попри це, культурна адаптація є необхідною складовою для кращого розуміння тексту читачем, що не володіє мовою оригіналу, та не має додаткових фонових знань про іншу культуру. Не існує чітких правил, коли потрібно вдаватися до таких змін, а коли варто утриматися від них. Це залежить від перекладацької інтуїції та індивідуального прочитання оригінального твору перекладачем.

## **2.2. Культурно-історична специфіка твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige»**

Сельма Лагерлеф стала першою жінкою, яка отримала Нобелівську премію з літератури в 1909 році, і першою жінкою, обраною до Шведської академії в 1914 році [87]. Вплив літератури, написаної нею, залишається відчутним та помітним й у сучасному суспільстві. «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» є одним з найцікавіших та найвідоміших творів письменниці та залишається однією з найпопулярніших книг дитячої

літератури. Він досі не втрачає своєї актуальності, а захопливий сюжет робить його привабливим для юної аудиторії.

Сельма Лагерлеф виросла у Вермланді в садибі Морбака. В її домі було багато книг, і вона завжди була зацікавлена в читанні. У віці семи років вона прочитала захопливу книгу Томаса Майна Ріда «Оцеола, вождь семінолів» [59] про корінне населення США. Вона була вражена від прочитаного і відчула, що хоче написати щось настільки ж захопливо.

Батько Сельми хотів, щоб вона залишилася вдома, але дівчина поїхала до Стокгольма, щоб здобути освіту та стати вчителем. Після навчання вона переїхала до Ландскруни, щоб працювати в школі для дівчат [87] впродовж 1885-1895. Лагерлеф любила викладати, і її цінували учні. Вона вміла захопливо розповідати дітям про нові країни, про які вони читали, або про Ісуса та Його учнів [59].

Спочатку «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» задумувалась як посібник з географії Швеції для учнів першого класу. На той час вже існувала «Державна книга для читання», яка була видана 1868 року, проте на кінець XIX століття вона вже була дещо застарілою. Тоді Альфред Далін, один з керівників Загального союзу вчителів народних шкіл Швеції висунув ідею про створення нової книги за спільної участі педагогів та письменників. Він вирішив залучити до роботи Сельму Лагерлеф, яка вже була відомою своїм романом «Сага про Єсту Берлінга», і мала досвід вчителювання. Лагерлеф погодилася на пропозицію, але вирішила працювати без співавторів. Письменниця вважала, що варто було створити кілька підручників. За її задумом, школярі першого класу мали отримати книгу з географії Швеції, другого – з історії, третього та четвертого – описи різних країн світу, відкриттів, винаходів та суспільного устрою країни. З часом її ідея знайшла втілення в життя. Лагерлеф написала підручник з географії «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми», Вернер фон Гейденстам працював над книгою «Шведи та їхні вожді», а Свен Гедін став автором «Від полюса до полюса».

Влітку 1902 року Альфред Далін склав та розіслав опитувальні листи для вчителів народних шкіл на прохання Сельми Лагерлеф. Письменниця бажала отримати вичерпні відомості щодо способу життя та занять населення в різних куточках країни, а, вивчаючи зібраний матеріал, усвідомила, як мало вона знає про свою Батьківщину. Крім того, вона подорожувала до Блекінге, Смоланда, Норланда, Фалуна, щоб розширити та поглибити свої знання.

Повернувшись до роботи над книгою, Лагерлеф шукала сюжет, який би надихнув її на спосіб, як з великої кількості розрізнених відомостей створити одну цілісну історію. Книги Кіплінга, повість Августа Стріндберга «Подорож щасливчика Пера» та казка Ріхарда Густафсона «Невідомий рай» підказали письменниці рішення [56]. Результатом стала історія про хлопчика Нільса, який подорожував по всій країні з дикими гусьми та відвідав безліч місць від півдня до півночі, від Сконе до Лапландії [57].

Перший том «Чудесної мандрівки Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» побачив світ у Стокгольмі 24 листопада 1906 року, а другий – у грудні 1907. Твір став найбільш читаним у Скандинавії, проте книга отримала суперечливі відгуки сучасників, адже багато хто вважав її виявом революції в педагогіці. Водночас, «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» не сподобалась частині священників, педагогів та патріотів шведських провінцій (Смоланду, Вестерйотланду та Галланду), які не були задоволені описом цих місцевостей. Проте письменниця зважала на думку своїх маленьких читачів та говорила, що доки їм весело читати цю книгу, вона перемагатиме [56].

Хоча повість була задумана як підручник з географії Швеції, вона принесла Сельмі Лагерлеф міжнародне визнання та успіх. На сьогодні її перекладено понад 60-а мовами. Текст кілька разів перероблявся й скорочувався, зокрема й самою авторкою [82].

Таким чином, бачимо, що Сельма Лагерлеф писала книгу «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» насамперед задля досягнення освітніх цілей. Використавши свій беззаперечний талант, вона змогла створити не лише

цікавий підручник з географії для шведських школярів, а й познайомити дітей з усього світу із захопливою казкою про пригоди Нільса.

### **2.3. Переклади твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» українською мовою**

Як ми вже згадували, робота над перекладом дитячої літератури вимагає певної адаптації тексту, оскільки потрібно зважати на культурні відмінності між аудиторією, для якої писав автор, та читачами, які послуговуються перекладом. Якщо дорослі можуть цікавитися саме новизною, яку пропонує іноземний письменник, прагнуть пізнавати інші народи та їхні традиції, готові проводити певну дослідницьку діяльність під час читання, то дитяча література ставить вимоги щодо спрощення або пояснення незрозумілих частин тексту. Оригінальні твори нечасто доходять до цільової аудиторії в незміненому вигляді. Найчастіше вони стають продуктом модифікацій та адаптацій, а у випадку існування різних перекладів твору, виконаних різними перекладачами або у різні роки, тексти альтернатив можуть істотно відрізнятись навіть між собою.

Під час виконання аналізу культурної адаптації між оригіналом та перекладом твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» ми зіштовхнулися з проблемою існування різних альтернативних перекладів на українську. Проаналізувавши їх, ми вирішили зупинитися на варіанті, виконаному Ольгою Сенюк [62]. Розглянемо приклади декількох перекладів твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» та поглянемо на різницю між ними.

При перекладі з непопулярних або рідкісних мов часто виникають труднощі з пошуком фахівця, який працює з ними. Так, наприклад, переклад, виконаний В. Германом, був здійснений не з мови оригіналу (шведської), а з російської, переклад на яку підготували О. Любарська та З. Задунайська [60]. Варто зазначити, що під час будь-якого перекладу втрачаються деякі деталі та відтінки, притаманні тексту вихідної мови, а якщо переклад виконується

опосередковано, таких змін стає дедалі більше й текст втрачає свою автентичність. Зазвичай такі рішення продиктовані неможливістю знайти фахівця, який міг би працювати лише з двома мовами, без допомоги третьої. Наразі існує більше спеціалістів, які займаються перекладом зі шведської на українську, проте їх все-одно не так багато, якщо порівнювати з кількістю перекладачів, що спеціалізуються на англійській, іспанській, німецькій, французькій та інших мовах. Крім того, ця версія перекладу зазнала значних змін, оскільки основні сюжетні події були збережені, проте частини тексту та окремі деталі були суттєво змінені. Переклад В. Германа був орієнтований на дітей молодшого шкільного віку, що підтверджується й викладом тексту.

Переклад Н. Косенко також не є дослівною передачею змісту оригіналу [61]. Він виконувався пізніше й загалом є більш наближеним до твору Сельми Лагерлеф, ніж переклад В. Германа [60], але також має відмінності та неточності.

Переклад О. Сенюк є максимально наближеним до оригіналу твору [62]. Він менший за обсягом, ніж текст Лагерлеф, адже й ця альтернатива не є буквальним перекладом, а містить певні зміни. Він є ідеальним варіантом для відстеження явища культурної адаптації, адже наявність внесених змін при наближеності до оригіналу робить можливим здійснення порівняльного аналізу. Зазвичай вони стосуються скорочення описів та географічних подробиць. Ця версія, як і попередні, змінена та схожа більше на казку, ніж на посібник з географії. Пригоди Нільса збережені, адже для дитячої аудиторії вони є найбільш привабливими в тексті, а деталі географії Швеції та довгі описи прибрані, щоб не перенавантажувати оповідь.

Для порівняння згадаємо ще один переклад. Він був виконаний Вельмою Ховард на англійську мову в 1913 році [79]. Ця версія є найточнішою з тих, з якими ми зустрічалися під час дослідження матеріалу. Проте й вона не зберігає увесь текст оригіналу. Деякі суто географічні деталі другої частини шведського оригіналу книги було вилучено з англійської версії. Також вказується, що авторка сама допомогла адаптувати текст, скоротивши деякі розділи та

вилучивши інші. Також, за її згодою, скорочення були зроблені там, де описи представляли лише місцевий інтерес, але сама історія залишилася недоторканою.

Отже, можна сказати, що ідеального перекладу не існує. Читач, який не володіє іноземною мовою та не може прочитати твір автора в оригіналі, змушений покладатися на компетентність інших. Проте наявність різноманітних версій твору не завжди є чимось поганим. Інколи адаптований переклад може знайти кращий підхід до серця читача, ніж оригінал, адже перекладач краще відчуває свою цільову аудиторію та знає, як зробити зрозумілішими деталі, які могли би бути втраченими для розуміння в іншому випадку.

#### **2.4. Культурна адаптація в перекладі Ольги Сенюк твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige»**

Цей порівняльний аналіз для виявлення явища культурної адаптації був виконаний на основі оригінального твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» [80] та його українського перекладу «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми», виконаного Ольгою Сенюк [62].

Насамперед варто звернути увагу на структуру тексту. Оригінальний твір поділений на глави, які, у свою чергу, поділені на підтеми. Наприклад, перша глава *I. Pojken (I. Хлопчик (тут і далі переклад наш))* має три частини, кожна з яких містить окремий підпис. Так перша з них називається *Tomten, Söndag 20 mars (Домовик, Неділя 20 березня)* [80, с. 5], друга – *Vildgässen (Дикі гуси)* [80, с. 11], третя – *Det rutiga tygstycket (Картата тканина)* [80, с. 19]. У перекладі Ольги Сенюк спостерігається інший тип структуризації матеріалу. Перекладачка поділила свій текст на розділи, які також поділені на окремі структурні частини. Крім того, вона дала свої назви кожному розділу, які не збігаються з підписами, використаними в оригіналі. Так перший розділ отримав назву *Хлопчик і гном* [62, с. 5] і містить дві безіменні частини.

Узагалі, поділ тексту на менші частини, розділи або глави, допомагає легше орієнтуватися в ньому та сприймати зміст. Окремі частини є логічно завершеними, тому читач може не боятися відкласти книгу на певний час і потім віднайти місце, де він зупинився, без особливих зусиль. Оскільки «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» не є дослівним перекладом оригіналу, а дещо скороченою його версією, то її структура подекуди відрізняється від внутрішньої організації вихідного тексту. Ольга Сенюк поділила переклад таким чином, щоб він відповідав сюжетній логіці та обрала відповідні назви для кожного розділу, які б відбивали сутність того, про що йтиметься далі.

Наявність істотних скорочень у перекладі пов'язана перш за все з тим, що для українських дітей «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» – це цікава казка про пригоди маленького хлопчика, який любить бешкетувати та не хоче вчитися, – образ, з яким маленьким читачам легко себе асоціювати. Нагадаємо, що «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» задумувався як підручник з географії, який в розважальному та цікавому вигляді мав познайомити шведських школярів з географією їхньої країни та культурними особливостями різних регіонів. Українські реалії показують, що не всі дорослі мають достатньо широке уявлення про географію Швеції, тоді як для дітей подібні деталі просто би перенавантажували текст та робили його менш цікавим. Ольга Сенюк скоротила багато описів, які містили культурні елементи, зрозумілі шведам, але не настільки необхідним для українських читачів, та представила в узагальненому вигляді певні сюжетні сцени там, де це можна було зробити, або переписала окрему частину тексту там, де це виглядало б більш логічно та зв'язно. Наприклад, це стосується епізоду, коли дикі гуси вперше підійшли, щоб поговорити з гусаком Мортемом та Нільсом. У перекладі опис Аки з Кебнекайсе, проводарки, подається одразу перед тим, як вона мала заговорити, чого немає в оригіналі [80, с. 28; 62, с. 26].

Істотних скорочень зазнали й географічні назви. Ольга Сенюк залишила основні міста та назви регіонів, такі, як, наприклад, Сконе, гора Кула,

Лапландія, Кебнекайсе та ін. Натомість назви менш відомих місцевостей, як-от Вестра Вемменхег, Торп, Скуруп, Шівік, Смігехюк тощо представлені в узагальненому вигляді, вилучені зовсім або описані. Так назву Вестра Вемменхег, де жив Нільс, було прибрано з тексту перекладу й замінено просто на слова «...в одному шведському селі...» [80, с. 7; 62, с. 5].

У епізоді, коли батьки Нільса йдуть до церкви, вони дають йому завдання прочитати главу з книги. Сельма Лагерлеф прямо вказує, що то була *Luthers postilla* [80, с. 5], тобто *проповідь Лютера*, проте в перекладі не спостерігаємо подібного уточнення, Нільсу просто дають прочитати *недільну проповідь* [62, с. 5]. Річ у тім, що більша частина населення Швеції належить до Євангелічної лютеранської церкви Швеції [55], а в Україні панівною релігією є православ'я. Для дітей молодшого шкільного віку, які не розуміються на подібних тонкощах, ця деталь не є суттєвою. Крім того, у перекладі В. Германа цей епізод був повністю змінений. Замість недільної проповіді батьки залишили Нільсу підручник, і хлопчик мав виконувати домашнє завдання до їхнього повернення, а самі вони йшли не до церкви, а на ярмарок [60]. Такі зміни були зумовлені тим, що переклад З. Задунайської та О. Любарської був виконаний у 1940 році за часів радянської влади. Саме тому всі релігійні елементи, які містив оригінал, були вилучені та замінені на деталі, які були зрозумілі для сучасників та не суперечили тогочасним ідеологічним засадам.

Повертаючись до аналізу перекладу Ольги Сенюк, розглянемо наступний приклад культурної адаптації. Він описує батьків Нільса та загалом їхній спосіб життя на хуторі: «*De voro ett fattigt husmansfolk, och deras ställe var inte mycket större än en trädgårdstäppa. Då de först flyttade dit, kunde där inte födas mer än en gris och ett par höns, men de voro ovanligt strävsamma och duktiga människor, och nu hade de både kor och gäss*» («Вони були бідною сім'єю, і мали дім не набагато більшим за городню ділянку. Після переїзду їм було під силу виростити лише свиню й пару курей, але ці люди були надзвичайно працьовитими та вмілими, і тепер мали ще й корів і гусей») [80, с. 6]. У перекладі частково вилучений цей

епізод [62, с. 6]. Ольга Сенюк узагальнює те, що написано в оригіналі, і вказує лише, що сім'я Нільса жила бідно, проте не розписує деталі їхнього побуту.

Сельма Лагерлеф часто конкретизує дати, в які відбуваються події. Так, наприклад, дія твору починається в неділю 20 травня [80, с. 5], а закінчується в середу 9 листопада [62, с. 587]. Ольга Сенюк не робить подібну конкретизацію й вказує часові проміжки в доволі узагальненому вигляді, наприклад «половина березня» [62, с. 6] або «на початку листопада» [62, с. 213].

У епізоді, коли Нільс вперше бачить гнома, той описується таким чином: «*han hade ett gammalt, rynkigt, skägglöst ansikte...*» («на його старому зморшкуватому обличчі не було бороди...») [80, с. 8]. У перекладі читаємо: «Обличчя в гнома було старе, зморшкувате» [62, с. 9]. Крім того, на ілюстрації, виконаній Оленою Кузнецовою, бачимо гнома з бородою. Узагалі, з передачею культурного контексту, який пов'язаний з гномом, можуть виникнути певні труднощі. Шведське слово «*tomte*» можна перекладати по-різному. Це дійсно може бути «гном», але воно також означає «домовик». У словнику читаємо, що *tomte* – це істота з нордичної міфології, яка, як вважається, живе в господі та забезпечує добробут її мешканців [58]. Зважаючи на це, логічніше було би перекласти слово «*tomte*» як «домовик», але в слов'янській міфології ця істота зображується по-різному, наприклад, як старий дід або чоловічок, або як дещо безформне й волохате. Водночас гном має більш визначений зовнішній вигляд та зазвичай носить бороду, що видно з перекладу. Крім того, ця істота часто фігурує в казках. Ольга Сенюк не вказує, що він не має бороди, а ілюстрація навпаки зображує чоловічка з нею.

Інколи інформація, яку Сельма Лагерлеф подає у формі слів автора, написана в перекладі у форматі діалогу. Наведемо приклад: «*Och det klokaste han kunde företa sig tyckte han skulle vara att leta på tomten och försona sig med honom*» [80, с. 12] («І наймудріше, що можна було би зробити, подумав він, це знайти гнома й помиритися з ним»). У перекладі читаємо: «Треба пошукати гнома, – вирішив Нільс, – може, він просто пожартував? Знайду його й помирюся!» [62, с. 12]. Діалоги «оживляють» написане та роблять текст

динамічнішим. Це не єдиний випадок, коли Ольга Сенюк вдається до такого прийому. Такий підхід допомагає дітям асоціювати себе з Нільсом та сприяє більшому заглибленню в казкову реальність. Читачі як наче відчують, що відбувається «всередині» хлопчика, можуть співпереживати його відчуттям та краще розуміти його емоції, адже тоді вони читають не просто інформацію про те, що він подумав, а бачать унаочнений приклад ходу його думок, що зберігає емоційну складову висловлення.

Шведська мова багата на складні слова, які утворені поєднанням кількох коренів або кількох повноцінних слів [27; 39]. Це допомагає створювати незліченну кількість неологізмів [4; 5] і водночас бути впевненим, що тебе зрозуміють, адже зазвичай подібні слова легко трактуються іншими мовцями та не потребують додаткового пояснення. Потрібно пам'ятати, що основне слово ставиться в кінець, а йому передують слова або корені, які описують його. Таке явище можна відстежити, наприклад, у слові *sjukhus* – лікарня, що буквально означає «дім для хворих». Проте не завжди можна знайти потрібний відповідник для подібних слів в українській мові, а легкість їх створення обертається труднощами під час їх перекладу. Розглянемо слово *matmor*, утворене зі слів *mat* (їжа) та *mor* (мати). «*Jag ska låta dig slippa undan den här gången för matmors skull*» («Цього разу я дозволю тобі втекти заради господарки») [80, с. 14]. З контексту стає зрозуміло, що кішка вживає це слово в розмові з Нільсом, маючи на увазі його мати, адже жінка годує її. Тобто мова йде про господарку. Ольга Сенюк передає це таким чином: «Я пускаю тебе задля твоєї матері – вона добра жінка й завжди годує мене молоком» [62, ст. 14]. Таким чином, зважаючи на те, що дослівний переклад у цьому випадку було неможливо зробити й не було прямого відповідника для слова *matmor*, Ольга Сенюк словесно проілюструвала його. Вона вказала, що йдеться про мати Нільса, тобто господарку, яка піклується про всіх мешканців садиби й годує тварин, як було показано на прикладі кішки.

Трапляються випадки, коли Ольга Сенюк у перекладі вдається до конкретизації. Це сприяє легшому запам'ятовуванню деталей читачами, а також

допомагає їм не заплутуватись в тонкощах тексту та чітко розуміти, про що саме йде мова. Так, коли дикі гуси відлітають та кличуть за собою домашніх гусей, вони кричать їм: «*Kom med! Kom med! Nu bär det till fjälls*» («*Летіть з нами! Летіть з нами! Тепер ми вирушаємо в гори*») [80, с. 17]. Ольга Сенюк пише: «*Летіть з нами! Летіть з нами! Ми спішимо в Лапландію!*» [62, с. 16]. Такий вибір зумовлений, найімовірніше, тим, що Лапландія – провінція на півночі Швеції, крім того, більша частина гір країни знаходиться саме там. Оскільки гуси мали облетіти всю Швецію з півдня на північ, таке рішення виглядає цілком логічним. Перекладачка не один раз вдається до цієї заміни й надалі. Таким чином вона конкретизує місце, кінцевий пункт призначення, до якого прагнуть долетіти гуси та прояснює цей момент для українських читачів, для яких історія Нільса в першу чергу – це пригодницька казка, а не підручник з географії.

Конкретизація в перекладі не обмежується лише Лапландією. Вона стосується також тих випадків, коли йдеться про гусака Мортена. В оригіналі Сельма Лагерлеф часто називає його *gåskarl* або *den vite*, що відповідно означає *гусак* або просто *білий* [80, с. 23]. Ім'я домашнього гусака, який полетів разом з дикими гусьми й забрав із собою Нільса, вказується не одразу, як тільки читача знайомлять з ним, а трішки згодом. На противагу цьому, Ольга Сенюк одразу повідомляє читачам його ім'я. Це було зроблено для того, щоб виокремити його серед інших гусей, адже він відіграє значну роль у цій історії та є вірним другом і помічником Нільса. Крім того, Мортен часто згадується у творі, а якщо називати його просто «гусаком», можна було б заплутати читачів, адже гусей у творі справді багато. Прикметник «білий» також добре характеризує Мортена та відрізняє його від інших птахів, адже саме домашні гуси мали таке забарвлення, тоді як дикі гуси мали сірувато-коричневе пір'я. Проте використання прикметників як імен персонажів не є надто поширеним прийомом, характерним для української літератури. Звичайно, що це не забороняється, але не є й чимось звичним для нашого читача. Інколи використання прикметників замість імен може надавати твору грубуватого або

фамільярного відтінку. Тому те, що Ольга Сенюк частіше всього використовує власне ім'я Мортена, сприяє як уточненню та конкретизації того, про кого саме йдеться, а також не надає тексту додаткового негативного емоційного забарвлення, якого немає в оригіналі.

Ім'я Аки з Кебнекайсе в оригіналі теж згадується не одразу. Сельма Лагерлеф поступово вводить її в розповідь. Спочатку вона називає її «*förargåsen*», що в перекладі Ольги Сенюк звучить як «*проводарка*». Уперше ім'я гуски згадується тоді, коли гуси з клину повідомляють Аці, що Мортен відстає в польоті, адже це був його перший виліт [80, с. 24]. Так ми знайомимося з Акою. Потім вона «офіційно представляється» Мортену, коли розмовляє з ним та вирішує дати йому шанс летіти з ними на північ [62, с. 30]. Загалом Ольга Сенюк використовує як власне ім'я Аки, так і її звання у тексті перекладу. У даному випадку слово «*проводарка*» звучить доречно. Проте все ж перекладачка надає перевагу вживанню власних імен, коли йдеться про Мортена або Аку, адже простіше назвати їх, ніж пояснювати, про кого саме з гусей зараз мовиться. Крім того, вони відіграють одні з ключових ролей в цій історії, а до головних персонажів цілком логічно звертатись саме за ім'ям у більшості випадків, якщо контекстом не продиктовано інше.

Натомість другорядним персонажам пощастило в цьому плані значно менше. В епізоді, коли Ака вперше розмовляє з Мортеном та представляється йому, вона також згадує інших гусей зі своєї зграї. У цьому описі прослідковується гусяча ієрархія, а також містяться культурні елементи, які не були збережені під час перекладу. «*Vet nu, gåskarl, att jag är Akka från Kebnekajse, och att den gåsen, som flyger närmast mig till höger, är Yksi från Vassijaure, och den till vänster är Kaksi från Nuolja! Vet också, att den andra högergåsen är Kolme från Sarjektjåkko, och den andra vänstergåsen är Neljä från Svappavaara, och att bakom dem flyger Viisi från Oviksfjällen och Kuusi från Sjangeli! Och vet, att dessa, liksom de sex gässlingarna, som flyger sist, tre till höger och tre till vänster, alla är högfjällsgäss av bästa ätt! Du ska inte ta oss för landstrykare, som slår sällskap med vem som helst, och du ska inte tro, att vi låter*

*någon dela vår sovplats, som inte vill säga av vad för ätt han är kommen» («Знай же, гусаче, що я – Акка з Кебнекайсе, а гусак, що летить найближче до мене праворуч, – це Іксі з Вассіяуре, а той, що ліворуч, – Каксі з Нуолїї! Знай також, що друга гуска праворуч – Колме з Сар'ектїокко, а друга гуска ліворуч – Нельє зі Сваппаваара, а за ними летять Віісі з Увіксф'еллена і Куусі з Шангелі! І знай, що вони, а також шестеро гусенят, що летять останніми, троє праворуч і троє ліворуч, – це високогірні гуси з найкращих родів! Не думай, що ми пройдисвіти, які водитимуться з ким завгодно, і не сподівайся, що ми пустимо до себе на нічліг того, хто не скаже, з якої він родини») [80, ст. 30].*

Справа в тому, що імена гусей походять з фінської мови і буквально означають кількісні числівники. Тобто коли Ака перераховує членів своєї зграї, вона буквально каже, що гусак, якого вона може назвати своїм «правим крилом», зветься Один, другий – Два тощо. Вибір Сельми Лагерлеф пав на фінську мову не випадково. Місця, звідки гуси родом, знаходяться в Лапландії. Ця історико-географічна область охоплює більшу територію Норвегії, частково Швецію, північ Фінляндії та Кольський півострів на північному заході Росії [51]. Шведська Лапландія знаходиться дуже близько до Фінляндії, звідси й наявність багатьох фінських топонімів на півночі Швеції. Крім цього, велика частина фінської діаспори проживає саме в цьому регіоні, тому такий вибір фінської мови для імен гусей, зроблений Сельмою Лагерлеф, відображає культурні та географічні особливості. На жаль, подібні особливості не були збережені в перекладі: *«Я Ака з Кебнекайсе, і гуси в моєму табуні всі значного роду, – повела далі стара гуска. – Ми не якісь там зайдисвіти й не приймаємо до себе кого трапиться...» [62, ст. 27].*

Відомо, що фразеологізми та сталі вирази роблять мову багатшою та й в цілому відображають закладені в ній культурні особливості. Усім відомі такі вирази, як *«робити з мухи слона», «як корова язиком злизала»* або *«хоч вовком вий»*. У шведській мові також можемо знайти сталі вирази, в яких фігурують тварини: *«köpa grisen i säcken»* (букв. – *«купити свиню в мішку»*); у значенні

«купити кома в мішку»), «*envis som en åsna*» («впертий, як осел»), «*här ligger en hund begraven*» (букв. – «тут собака зарита»; що означає «тут корінь проблеми») [78]. Як бачимо, не всі сталі вирази, наявні в одній мові, мають відповідники в іншій. Навіть якщо ми розуміємо їхній контекст та інтуїтивно відчуваємо, що хотів сказати автор, при роботі з такими виразами все ж варто знаходити близькі за змістом синонімічні конструкції. Так, наприклад, для українського мовця не складно буде розшифрувати зміст виразу «*köpa grisen i säcken*», проте набагато природнішим для нас було б сказати «купити кома в мішку».

У книзі є момент, коли клин Аки пролітає над різними садибами та подвір'ями. Дикі гуси вступають в коротенькі діалоги з місцевими мешканцями, але найбільше радіють, коли бачать свійських гусей. Згряя радіє, що вони вільні птахи, які ні від кого не залежать та не мають над собою господарів, і тому люблять глузувати зі своїх приручених родичів. Спочатку вони закликають домашню птицю летіти разом з ними, потім кажуть, що навчать її літати та плавати, а коли не отримують відповіді, починають насміхатися з неї: «*"Oj, oj, oj!" ropade de. "Det var inga gäss. Det var bara får. Det var bara får"*» («– Ой-ой-ой! – кричали вони. – Це були не гуси. Це лише вівці. Це лише вівці») [80, с. 22]. Дикі гуси називають свійських «вівцями», адже вони покірні долі та не хочуть чинити спротив обставинам. Для вільних диких птахів таке ставлення здається негідним, тому вони висміюють тих, хто чинить по-іншому. З контексту зрозуміло, чому гуси обирають саме овець для свого порівняння, проте ця тварина зазвичай не символізує нічого поганого й не є чимось надто образливим, якщо зазирнути глибше в культурологічний контекст, особливо у порівнянні з вовком, лисом чи ведмедем, які, як хижакі, надають у більшості випадків саме негативне забарвлення тим виразам, в яких вони використовуються. Ольга Сенюк вирішила замінити овець у своєму перекладі на курей: «– Ой-ой-ой! – кричали вони. – Та це ж не гуси! Це мокрі курки! Це мокрі курки!» [62, с. 21]. Цей вираз є більш зрозумілим українському

читачу, оскільки несе в собі явну негативну оцінку, тоді як використання овець для подібної мети видається звичайним порівнянням.

Як ми вже згадували, найчастіше скорочення в тексті перекладу пов'язані з певними географічними деталями або культурними аспектами, які не мають прямого відношення до основного сюжету й слугують для досягнення освітніх цілей оригіналу. Розглянемо приклад. Йдеться про епізод, коли Мортена забирають діти й несуть додому. Окрилений свободою, гусак забув про обережність і не встиг вчасно полетіти геть. Нільс біжить за другом, щоб звільнити його, і слід приводить хлопчика до замку Вітшевле. Сельма Лагерлеф не дарма включила опис цієї споруди до своєї книги. Вітшевле – це найбільший замок на півдні Швеції в лені Сконе, крім того він чудово зберігся. Коли Нільс дістається замку, йому потрібно якось потрапити всередину. Саме тоді до будівлі підходить група учнів разом з вчителем, і Нільс залазить до ботанічної коробки одного з них. Таким чином хлопчик опиняється всередині замку й слухає довгу екскурсію про його історію, яка описується в книзі [62, с. 48-51]. Цей епізод яскраво ілюструє саме освітню мету оригіналу та не є суттєвим для загальної дії, тому Ольга Сенюк вилучила його з перекладу.

Цікавою для дослідження є культурна адаптація власних назв та імен. Тут перекладачеві часто потрібно покладатися на власну інтуїцію, адже не всі імена потрібно перекладати або адаптувати, але й не всі потрібно залишати в первозданному вигляді. Наприклад, під час перекладу не потрібно змінювати Рікарду на Річарда, а з Маргарет робити Маргариту. Імена говорять багато про своїх носіїв. Вони можуть розповісти, звідки людина родом, якою мовою говорить та інколи навіть дати інформацію про особисті вподобання батьків цієї особи або її релігійну приналежність. Інколи трапляються прізвища, які утворені з кількох коренів або слів, які можна було б легко перекласти. Так, наприклад, шведське прізвище Ліндквіст (Lindquist) утворене з двох слів: lind (липа) і kvist (гілочка). Можна було б змінити це прізвище й адаптувати його до культурних особливостей мови перекладу, проте такі зміни зазвичай вносяться в крайньому випадку й не безпідставно. Для дорослих читачів така адаптація

робиться ще рідше, адже це впливає на загальне сприйняття тексту та робить його не таким екзотичним, що в час, коли існує великий попит на іноземний культурний продукт, є явищем більше негативним, ніж позитивним. Крім того, зараз можна знайти будь-яку інформацію самостійно. Саме тому ім'я Лорда Волдеморта (персонаж із серії книг про Гаррі Поттера Дж. К. Роулінг) так і залишилось незмінним, хоча переклад його з французької красномовно звучить як «політ смерті».

Однак дитяча література створюється для того, щоб закласти стійке підґрунтя для подальшого навчання. Вона має розвивати допитливість своїх читачів, але водночас і бути достатньо легкою, щоб зацікавити їх, а не відбивати бажання пізнавати нове. Саме тому в дитячій літературі часто трапляються випадки, коли імена видозмінюють для того, щоб донести до читачів закладений в них сенс. Ольга Сенюк залишила частину власних назв, як в оригінальній версії, а частину переклала. Загалом це не стосується топонімів, адже часто їх неможливо перекласти, а лише записати методом транскрипції, але деякі власні назви зазнали змін. Наприклад, незмінними залишились *гора Кула*, *Вомбське озеро*, *Глімінтегус*, *Кебнекайсе*, *лелека Ерменріх*. Водночас культурна адаптація торкнулась таких назв: *tranan Trianut* – журавель *Курлик*, *Lillgårde* – *Закамарок*, *Grynlösa* – *Пусто на току*, *Tuggelite* – *Ні зернини в мішку*, *Luskåker* – *Купою зерна*, *Äggeberga* – *Горою яєць тощо* [80, с. 21; 62, с. 20].

Отже, культурна адаптація є невід'ємною частиною перекладу художньої літератури, зокрема творів для дітей. Перекладач не лише передає зміст написаного в оригінальному творі, а й робить його зрозумілим для цільового читача, тому, хоч текст і втрачає певні аутентичні деталі, але стає доступним для сприйняття.

## Висновки до Розділу 2

Оригінальним задумом Сельми Лагерлеф було написання книги, яка би поєднувала в собі елементи пригодницького твору та водночас допомагала школярам вивчати географію Швеції. Літературні твори виконують багато різноманітних завдань: вони вчать, зацікавлюють читачів пізнавати щось нове, змушують їх розвиватися, прагнути до чогось захоплюючого та незвіданого, а також роблять легким те, що в іншому випадку було б важким для сприйняття. Сельма Лагерлеф чудово знала, як зацікавити дітей та надихати їх на ефективне навчання. Її підхід не лише допоміг шведським школярам дізнатися більше про свою країну, її географію та регіональні особливості, а також сприяв створенню захопливої казки, яку із задоволенням читають діти всього світу, далеко за межами Швеції.

Існує декілька перекладів твору Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige». Ми розглядали українські переклади, виконані В. Германом, Н. Косенко та О. Сенюк. Усі вони різні та містять свої особливості. Зважаючи на роки, коли були виконані переклади, можна зрозуміти, чому певні елементи, які стосуються культури або релігії, було вилучено з текстів. Також бачимо, що попри зростання попиту на вивчення шведської мови, все ще відчутним є дефіцит спеціалістів, здатних займатися перекладацькою діяльністю. Крім того, найкращим варіантом для дослідження культурної адаптації є переклад, виконаний Ольгою Сенюк, адже він є доволі близьким до тексту, але й налічує достатньо випадків, коли перекладачка вносила певні зміни, щоб наблизити твір до сприйняття українськими дітьми.

Хоча оригінальний твір Сельми Лагерлеф написаний доступною мовою, адже він був орієнтований на юну аудиторію, це не робить його такою ж мірою легким для сприйняття іноземними читачами. Звичайно, якісний вихідний текст сприяє адекватному та гарному перекладу, проте легка подача не є еквівалентом зрозумілості. Специфіка роботи над перекладом книги про Нільса зосереджена передусім на тому, що потрібно було адаптувати підручник з гео-

графії, зробивши з нього цікаву історію, доступну дітям за межами Швеції. Саме тому ми звертаємося до культурної адаптації. Її метою не є повна зміна тексту або його переписування. Культурна адаптація означає якісне осмислення матеріалу, його оцінку та можливу переробку з урахуванням специфічних особливостей та вимог цільової аудиторії. Не існує універсальної культурної адаптації, для кожного народу вона буде своя. Те, що незрозуміле або далеке для українського читача, може бути природним та ясным для норвезького. У такому випадку, коли потрібно адаптувати текст, це стає відповідальністю перекладача та залежить від його інтуїції та ознайомленості з культурними реаліями цільової аудиторії.

Більшість змін у перекладі Ольги Сенюк «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» стосуються географічних та культурних аспектів, які найкраще розуміються саме шведськими читачами та які можуть бути опущені в тексті, призначеному для іноземної дитячої читацької аудиторії. Загалом перекладачка вилучає зі свого тексту подібні епізоди. Зміни стосуються, зокрема, маловідомих українському читачу населених пунктів, які було прибрано з тексту перекладу. Водночас основні географічні місця, які можуть бути відомими цільовій аудиторії, часто повторюються або є значущими для сюжетного розвитку, Ольга Сенюк залишає. Крім того, вона конкретизує деякі моменти, які зазвичай стосуються географічних місць, що були важливими та не могли бути прибрані з перекладу. Так, наприклад, вона заміняє «гори» на «Лапландію». В оригіналі також трапляються слова, які важко було б передати українською мовою. Передусім це стосується складних слів, які рідко наявні в словниках та є частим явищем у шведській мові, зважаючи на норми побудови нових слів у ній. Ольга Сенюк пояснює такі слова, або створює контекст, який передає їхнє значення, коли відповідник знайти було неможливо. Крім того, перекладачка адаптувала деякі власні назви та імена, переклавши їх. Подібне часто зустрічається в творах дитячої літератури, адже деколи імена несуть додатковий зміст, який був би втрачений, якщо залишити їх неперекладеними. З огляду на те, що «Чудесна мандрівка

Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» є казкою, певні культурологічні аспекти були опущені або замінені на більш зрозумілі та близькі для українського читача. Це стосується опису побуту, який часто було вилучено, адже він не рухав сюжет, а виконував просвітницькі функції, або ж перекладу прислів'їв або порівнянь, що потребує пошуку еквіваленту в цільовій мові з урахуванням місцевих культурних аспектів та традицій.

## Висновки

Перекладацька діяльність сягає своїм корінням глибини віків. Люди завжди прагнули отримати нові знання та встановити зв'язки з іншими народами. Однак далеко не всі володіють іноземними мовами. Наше суспільство дедалі швидше розвивається та стає все більш відкритим до міжкультурної співпраці. Проте її ефективне здійснення неможливе без комунікації між представниками різних країн. У цьому їм допомагають перекладачі.

Перекладачі працюють з найрізноманітнішими видами джерел. Вони перекладають тексти, книги, фільми, усне мовлення, працюють на конференціях, займаються сурдоперекладом тощо. Письмові перекладачі працюють з різними видами текстів: технічними, художніми, юридичними, науковими, публіцистичними тощо. Для ефективного здійснення перекладу фахівцю варто обрати один конкретний напрямок та працювати в ньому. Переклад наукових, медичних чи юридичних текстів потребує високої точності та не дозволяє двозначності або індивідуального трактування матеріалу. Водночас художній переклад випробовує креативність та багатство фантазії перекладача, вміння підлаштовуватись під особливості оригіналу та адаптовувати його під вимоги мови, на яку здійснюється переклад.

Художній переклад – це не лише передача змісту написаного. Перекладач працює з іншою культурою, чужою для цільового читача. Інколи різниці між культурами мінімальні, а інколи потрібно поєднати, здається, непоєднувані речі та зробити їх зрозумілими та доступними широкому загалу. Особливо це актуально тоді, коли перекладач працює з дитячою літературою. Не кожен фахівець може взятися за таке завдання. Дитяча література особлива. Вона потребує бережливого ставлення та ретельного опрацювання не лише автором, а й перекладачем. Мало просто перекласти текст. Потрібно зробити його зрозумілим та доступним, пояснити незнайомі слова чи поняття та внести необхідні зміни, зважаючи на вік дітей, для яких готується переклад.

Не в останню чергу варто згадати про культурну адаптацію, яка притаманна для перекладів художньої літератури, а особливо це стосується дитячих творів. Як ми вже згадували, переклад художньої літератури – це пристосування однієї культури до іншої. Явище культурної адаптації передбачає внесення пояснень, вилучення важкозрозумілих частин тексту, зміна імен героїв або їх переклад, вилучення окремих деталей тощо. Зазвичай це найбільш актуально для творів дитячої літератури, адже їхня аудиторія потребує текстів більш легкого типу, у той час як дорослі можуть розшукати нову інформацію, необхідну для розуміння іноземного твору. Для них цікавими можуть стати саме культурні відмінності, не адаптовані до реалій, до яких вони звикли. Тому культурна адаптація має вводитись у твори обережно, відповідно до вимог та потреб цільової аудиторії.

Сельма Лагерлеф створила твір, який перевершив мету її оригінального задуму. «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми» стала не лише цікавим підручником з географії для шведських школярів, а й улюбленою казкою багатьох дітей по всьому світу. В Україні ця книга відома завдяки декільком різним перекладам. Не всі вони чітко відповідають оригіналу. Деякі з них є вільним переказом подій, змальованих у творі, і максимально адаптовані до реалій українського читача.

Переклад Ольги Сенюк містить багато прикладів культурної адаптації. При цьому він не віддаляється від оригіналу на недосяжну відстань. Найперше перекладачка мала за мету познайомити дітей з цікавою казкою, а не з культурними чи географічними особливостями Швеції. Саме тому вона скоротила текст, вилучивши багато деталей, які прямо не стосуються сюжетного розвитку і носять більш інформативний характер. Найбільше змін було внесено до описів або згадок географічних місць. Населені пункти, які були важливими та доволі відомими, Ольга Сенюк залишила, проте решта зазнала змін. Незнайомі українським читачам місця або надто детальні описи окремих історичних споруд були вилучені з перекладу. Культурна адаптація торкнулась також імен персонажів. Для українських творів характерним є

звертання до дійових осіб за власними іменами, хоча Сельма Лагерлеф інколи називала персонажів прикметниками або загальними словами, які їх описували. Такий підхід є незвичним для української мови й часто несе в собі фамільярний відтінок, тому використовується в літературі обережно і з певною метою. До того ж Ольга Сенюк повністю вилучила з тексту перекладу імена гусей зі зграї Аки з Кебнекайсе. В оригіналі ця частина посідає окреме місце. Це пов'язано з тим, що гуси родом з північної Швеції, з Лапландії, яка знаходиться близько до Фінляндії, та де проживає доволі велика фінська діаспора. Сельма Лагерлеф дала гусям імена, які насправді є фінськими числівниками. Подібна деталь, цікава шведським школярам, була би цілком незрозуміла українцям, серед яких дуже мало хто володіє фінською і може зрозуміти такі тонкощі. Частину назв садиб Ольга Сенюк переклала. Це було зумовлено тим, що вони стосувались сюжету, містили елементи гумору та були б абсолютно втраченими, якщо б перекладачка залишила їхні оригінальні назви. Культурологічні особливості, як-от опис побуту шведської родини, історія замку або порівняння, були вилучені з тексту там, де вони не несли особливого смислового навантаження на сюжетний розвиток, або замінені на більш зрозумілий та близький цільовій аудиторії відповідник.

Таким чином, культурна адаптація, зроблена Ольгою Сенюк під час роботи над книгою Сельми Лагерлеф «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» має на меті ознайомити юних українських читачів з видатним твором шведської дитячої літератури та полегшити процес пізнання нової культури шляхом внесення відповідних обґрунтованих змін до тексту перекладу.

## Список теоретичних джерел

1. Адамюк Н.Б. Інноваційна модель підготовки і перепідготовки перекладачів і педагогів в Україні з основ вивчення жестової мови / Н.Б. Адамюк, І.І. Чепчина // Жестова мова й сучасність. – 2008. – Вип. 3. – С. 124–135.
2. Ажнюк Б. М. Перекладознавство / Б. М. Ажнюк // Українська мова: Енциклопедія. – Вид. 3-тє, зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 487–488.
3. Андрусь Я.В. Рівні та різновиди перекладу / Я.В. Андрусь; наук. кер. А.К. Павельєва // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: зб. наук. пр. – Переяслав, 2020. – Вип. 55. – С. 443-445.
4. Андрусяк І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04/ І. В.Андрусяк; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 20 с.
5. Астаніна Н.А. Нові англомовні запозичення як один із засобів створення мовної картини світу мови-реципієнта / Н.А.Астаніна // Нова філологія. – 2003. – № 2. – 234 с.
6. Балахтар В.В., Балахтар К.С. Адекватність та еквівалентність перекладу. «Спецпроект: аналіз наукових досліджень»: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2011. С. 28–33.
7. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – К.: «Академія», 2004. – 344 с.
8. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: [навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки] / Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. – Вінниця: Нова КНИГА, 2010. – 232 с.
9. Вознюк А. Критерії застосування перекладацьких стратегій у ході перекладу дитячої художньої літератури. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2018. № 32, Т. 2. С. 147–149.

10. Воробйова О.П., Іноземцева І.Е., Подолян М.В. Інтерпретація художнього тексту: навч. посіб. зі стилістики англійської мови для студентів IV курсу. Київ: вид. центр КНЛУ. 2014. 80 с.
11. Голянич М. Художній текст у проекції лінгвістичного аналізу. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія. ІваноФранківськ: ДВНЗ. 2008. № 17–18. С. 88–92.
12. Грабовецька О.С. Епітетна конструкція в перекладах Григорія Кочура // Матер. міжнар. наук.-практ. конф. „Григорій Кочур і український переклад” (м. Ірпінь, 27-29 жовт. 2003 р.) / Редкол.: О.Чердниченко (голова) та інш. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. - С. 108 – 112.
13. Гудкова Н.М. Культурна адаптація при перекладі текстів газетно-інформаційного стилю. 2008.
14. Демецька В.В. Теорія адаптації в перекладі. : Дис... д-ра наук: 10.02.16 / Демецька В.В. – Таврійський національний ун-т ім. – К., 2008. – 508 с.
15. Демецька В.В. АДАПТАЦІЯ ЯК ПОНЯТТЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА Й КУЛЬТУРОЛОГІЇ. 2007.
16. Єрмоленко С.Я., Русанівський В.М. Літературна мова і художній переклад. Мовознавство. 1998. № 3. С. 66–77.
17. Зорівчак Р. Перекладна література для дітей як чинник формування особистості. Іноземна філологія. К.: Український науковий збірник, 2007. С. 3–9.
18. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Ун-ті, 1989. – 216 с.
19. Казимира З. Окремі аспекти зміни інформаційної структури тексту при перекладі. Іноземномовна комунікація. 2016. Т. 39. С. 295– 297.
20. Кальниченко О.А., Подміногін В.О. Переклад та адаптація // Вісник Харківського нац. у-ту ім. В.Н.Каразіна. Сер. романо-германська філологія. - Харків: ХНУ, 2004. - №636. - С. 201-206.

21. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанровостилістичні проблеми / В.І.Карабан. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 576 с.
22. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. В. Коптілов. – К: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 129 с.
23. Коптілов В. Критерії оцінки перекладу // Рад.літературознавство. — 1972. — №8. — С.56.
24. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: Навчальний посібник. - К.: Юніверс, 2002. - 280 с.
25. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства: підруч. Вінниця: Нова Книга. 2008. 512 с.
26. Кузьменко Д.М. Комп'ютерна лінгвістика і Web 2.0. К.: «Наукова думка», 2009. 250 с.
27. Мислива-Бунько І. Я. Складні слова в мові сучасної української преси: структура та стилістичні функції: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Мислива-Бунько Іванна Ярославівна; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк, 2014. - 18 с.
28. Перванчук Т. Б. Аудіовізуальний переклад: основні види та особливості.
29. Радчук В. Протей чи Янус? (Про різновиди перекладу) // Матер. міжнар. наук.-практ. конф. „ Григорій Кочур і український переклад” (м.Ірпінь, 27-29 жовт. 2003 р.) / Редкол.: О.Чередниченко (голова) та інш. - Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. - С. 255 - 267.
30. Рудницька Н.М. Чинники прагматичної адаптації перекладу середньоанглійського твору сучасною українською мовою / Н.М.Рудницька // Вісник Житомирського держ. унту.: Серія «Філологічні науки». – Вип. 44. –2009. – С. 214-217.
31. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості: Вибр. твори В 5-ти т. / Сухомлинський В. – К.: Рад. школа, 1976. Т 1. – 1976. – С. 403-478.

32. Ткачук Т.І. Перекладацькі адаптивні стратегії у сучасній транслятології як механізм адекватної передачі комунікативно-прагматичного значення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Т. 2, № 24.
33. Шемуда М. Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації / М. Г. Шемуда. – Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Філологічні науки. – 2013. – Книга 1. – С. 164–168.
34. Austin J.L. How to do things with words / J.L.Austin. – Oxford: Oxford UP, 1973. – 342 p.
35. Baker M., Saldanha G. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / M. Baker, G. Saldanha. – Routledge, 2009. – 704 p.
36. Baker, M. (1996). Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. In H. Somers (Ed.), *Terminology, LSP and Translation*, (pp. 175-186). Amsterdam: John Benjamins.
37. Díaz Cintas J. Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009. 272 p.
38. Duff A. Translation. - Oxford: Oxford Univ. Press, 1989. - P. 24-25.
39. Edvin Lagman, Studier över Nuckömålets nominala ordbildning. (Die nominale Wortbildung der Mundart von Nuckö.) 1958. 231 pp. German Summary.
40. Gambier Y. Challenges in research on audiovisual translation. Tarragona: Intercultural Studies Group, 2009. P. 17–25.
41. Hans R. Fachsprachen. – Tübingen; Basel: Francke, 1996. – S. 40-41.
42. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. – Berlin: Akademie-Verlag, 1987. – 308 S.
43. Kade O. Die Sprachmittlung als gesellschaftliche Erscheinung und Gegenstand wissenschaftlicher Untersuchung // *Übersetzungswissenschaftliche Beiträge* 3. - Leipzig, 1980. - S. 194-197.
44. Muñoz-Calvo M., Buesa-Gómez C., Ruiz-Moneva M.A. New Trends in Translation and Cultural Identity / M. Muñoz-Calvo, C. Buesa-Gómez, M.A. Ruiz-Moneva. – Cambridge Scholars Publishing, 2009. – 470 p.

45. Nida E. Towards a Science of Translating. - Leiden, 1964. - 178 p.
46. Nida E.A., Taber C.R. The Theory and Practice of Translation / E.A. Nida, C.R. Taber. – BRILL, 2003. – 218 p.
47. O'Sullivan C. Translating Popular Film. Palgrave Macmillan, 2011. 243 p.
48. Tolk och översättarinstitutet TÖI. Tolkkunskap. Stockholm, 2009. 92 p.
49. Unity in Diversity: Current Trends in Translation Studies / L. Bowker, M. Cronin, D. Kenny, J. Pearson. – Routledge, 2016. – 208 p.
50. Zatlin P. Theatrical Translation and Film Adaptation. Toronto: Multilingual Matters Ltd, 2005. 235 p.

#### Список довідкових та лексикографічних джерел

51. Лапландія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:  
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B0%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D1%8F>.
52. Переклад [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:  
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4>.
53. Перекладач [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:  
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87>.
54. Перекладач жестової мови [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:  
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87\\_%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97\\_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87_%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8).
55. Релігія у Швеції [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:  
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B3%D1%96%D1%8F\\_%D1%83\\_%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%96%D1%97#:~:text=%D0%91%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B0%2](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D1%83_%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%96%D1%97#:~:text=%D0%91%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B0%2)

[https://uk.wikipedia.org/wiki/Дивовижні\\_мандри\\_Нільса\\_з\\_дикими\\_гусьми](https://uk.wikipedia.org/wiki/Дивовижні_мандри_Нільса_з_дикими_гусьми)

56. Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Дивовижні\\_мандри\\_Нільса\\_з\\_дикими\\_гусьми](https://uk.wikipedia.org/wiki/Дивовижні_мандри_Нільса_з_дикими_гусьми)
57. Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://sv.wikipedia.org/wiki/Nils\\_Holgerssons\\_underbara\\_resa\\_genom\\_Sverige](https://sv.wikipedia.org/wiki/Nils_Holgerssons_underbara_resa_genom_Sverige).
58. Svensk ordbok [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://svenska.se/so/?id=185435&pz=7>.
59. Selma Lagerlöf [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://sv.wikipedia.org/wiki/Selma\\_Lagerl%C3%B6f](https://sv.wikipedia.org/wiki/Selma_Lagerl%C3%B6f).

### Список джерел ілюстративного матеріалу

60. Дивовижні мандри Нільса з дикими гусьми / С.Лагерлеф, О. Любарська, З. Задунайська, В. Герман. – Київ: Махаон-Україна, 2005.

61. Лагерлеф С. Дивовижна подорож Нільса з дикими гусьми / С. Лагерлеф, Н. Косенко. – Школа, 2013.
62. Лагерлеф С., Сенюк О. Д. Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми. Київ: Шк., 2009. 234 с.
63. Основні види перекладу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.azurit.kiev.ua/uk/2017/07/12/osnovni-vidi-perekladu/>.
64. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ (на матеріалі роману Дж. К. Ролінг «Різдвяна свинка») [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8720320d-a398-49b7-ac43-150d40e316ab/content>.
65. Особливості та труднощі художнього перекладу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mk-translations.ua/ua/blog/osoblivosti-ta-trudnoshhi-xudozhnogo-perekladu/#:~:text=%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83%20%D1%85%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B8%20%D1%82%D0%B0,%2C%20%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%83%2C%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%8E%20%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%83>.
66. ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ ІМЕН І РЕАЛІЙ У ТВОРАХ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ З НІМЕЦЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://lingua.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%87%D0%BE%D0%BA-1.pdf>.

67. Перекладацька пурифікація творів дитячої літератури (на матеріалі творів «Мандри Гуллівера» Джонатана Свіфта та «Робінзона Крузо» Данієля Дефо та їх перекладів українською мовою) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/53513>.
68. Перекладач. Сутність професії. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://azbuka-bp.com.ua/uk/professiya-ukr.html>.
69. Роль перекладача в сучасному світі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.azurit.kiev.ua/uk/2020/03/20/rol-perekladacha-v-suchasnomu-sviti/>.
70. Секрети видавців: хто і як обирає дитячі книжки на переклад [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://chytomo.com/sekrety-vydavtsiv-khto-i-iaak-obyraie-dytiachi-knyzhky-na-pereklad/>.
71. Художній переклад [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://infoperevod.ua/hydozhniy-pereklad>.
72. Що таке художній переклад і які його особливості [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://translate.jurklee.ua/uk/chto-takoe-hudojestvennyiy-perevod/>.
73. Att översätta en barnbok [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mirandobok.se/att-oversatta-en-barnbok/>.
74. En guide till hur man blir översättare [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.semantix.com/se/karriar/jobba-som-oversattare/hur-man-blir-oversattare>.
75. Home For Fiction – Blog [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://blog.homeforfiction.com/2020/04/12/how-to-translate-poetry-rhyme-meter-affect-meaning/>.
76. How to Translate Literary Works [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.wikihow.com/Translate-Literary-Works>.
77. HOW TO TRANSLATE YOUR LITERARY WORK [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ordentop.com/how-to-translate-your-literary-work/>.

78. Idiom och ordspråk med djur [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://sprakbruk.fi/aktuell-litteratur/idiom-och-ordsprak-med-djur/>.
79. Lagerlöf S. The Wonderful Adventures of Nils / S. Lagerlöf, V. Howard. – Garden City, New York: Doubleday, Page & Company, 1913.
80. Lagerlöf S. Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1906-1907.
81. Litterära översättningar [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.polyglot.lv/se/versttnings/littera-versttningar>.
82. Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige I [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://barnensbibliotek.se/bocker/nils-holgerssons-underbara-resa-genom-sverige-i-67126>.
83. Om att arbeta som översättare [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.su.se/institutionen-for-svenska-och-flersprakighet/utbildning/v%C3%A5ra-utbildningar/om-att-arbeta-som-%C3%B6vers%C3%A4ttare-1.521155?notforcedreason=0&q=&xpanded=>.
84. Översättare [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://arbetsformedlingen.se/for-arbetssokande/yrken-och-framtid/hitta-yrken/yrkesgrupper/1147>.
85. Översättning av facklitteratur [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ce.se/oversattning-av-facklitteratur/>.
86. ÖVERSÄTTNING AV SKÖNLITTERATUR I DEN SVENSKA ÖVERSÄTTNINGEN AV LAURI VIITAS MOREENI [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/63937/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201905152579.pdf>.
87. Selma Lagerlöf [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://barnensbibliotek.se/forfattare/selma-lagerlof>.
88. Strategier vid barnboksöversättning [Электронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

[https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/32503/gupea\\_2077\\_32503\\_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/32503/gupea_2077_32503_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

89. The art of translating a book My experience as a literary translator [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://theopenmic.co/the-art-of-translating-a-book/>.
90. The particularities of translating children’s books [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://geckopress.com/the-particularities-of-translating-childrens-books/>.
91. The translation skills a professional translator needs [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.pactranz.com/the-translator-skillset/>.
92. Translating Children’s Literature: Some Insights from Corpus Stylistics [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.redalyc.org/journal/4783/478358393007/html/>.
93. Translating Poetry and Drama [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://thetranslationcompany.com/languages/spanish-translation/ultimate-guide/translating-poetry-drama.htm#:~:text=The%20method%20of%20translating%20poetry,prose%20into%20target%20language%20verse>.
94. TRANSLATION Getting started in children's book translation [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.wordsandpics.org/2021/07/childrens-book-translation-getting-started.html>.
95. Translator Skills: Definition and Examples [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.indeed.com/career-advice/resumes-cover-letters/skills-of-a-translator#:~:text=A%20translator%20is%20a%20person,aren't%20multilingual%20communicate%20better>.
96. Why do we Need a Professional Translator? [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://kenaz.ch/en/why-do-we-need-a-professional-translator/>.

## SAMMANFATTNING AV UPPSATSEN PÅ SVENSKA

Studien belyser begreppet «översättningsadaptiva strategier» vid översättning av skönlitterära verk, i synnerhet barnlitteratur. Vårt mål var att identifiera de sätt på vilka kulturell anpassning sker i översättningen av Selma Lagerlöfs «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» till ukrainska. För att uppnå detta mål, gav vi en allmän beskrivning av en översättares arbete, uppräknade olika typer av översättningar, specificerade särdragen i arbete med skönlitteratur och barnlitteratur och utforskade termen «kulturell anpassning». För att identifiera detta fenomen, har vi genomfört en jämförande analys av Selma Lagerlöfs originalverk och Olga Senyuks översättning «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми».

Studiens relevans ligger i behovet av att avgöra om det är möjligt för översättaren att göra ändringar i måltexten för att förbättra kvaliteten på framtida översättningar. Fenomenet «kulturell anpassning» är typiskt för skönlitterära verk, eftersom översättaren arbetar med texten inte bara som en informationskälla utan också som ett exempel på ett kulturellt uttryck som innehåller detaljer och särdrag som är specifika för en viss region. Mottagaren, som lever i en annan kulturell verklighet, uppfattar kanske inte alla detaljer som verkar avlägsna och främmande för honom eller henne. Detta gäller särskilt för barnlitteratur, där målgruppen inte har den bakgrundskunskap som krävs för att förstå originalet. Den kulturella anpassningen bör dock användas med försiktighet och i enlighet med målgruppens krav. Inte alla delar av en annan kultur behöver anpassas till slutläsarens verklighet. Översättningsadaptiva strategier innebär att översättaren förstår intuitivt vilka aspekter av verket som kan vara svårbegripliga och tar bort dem, ändrar källtexten, förklarar obekanta termer osv.

Översättning av skönlitteratur tillfredsställer i första hand läsarnas estetiska behov. Den vidgar världsbilden och hjälper till att lära känna andra länders kulturella och traditionella särdrag. En översättare måste behärska både käll- och målspråket flytande, ständigt ägna sig åt självutveckling och läsa mycket litteratur på målspråket. Han eller hon måste också ha en välutvecklad intuition för att känna vilket alternativ

som är lämpligast att använda i översättningen, med hänsyn till kulturella, historiska, religiösa och språkliga särdrag och skillnader.

Det är inte alla skönlitterära översättare som kan arbeta med barnböcker. Många olika faktorer måste beaktas och man måste ta hänsyn till de unga läsarnas psykologiska egenskaper och skillnaderna mellan deras och vuxnas världsbilder. Vid översättning av detta slag görs ofta olika modifieringar, förenklingar av textens delar eller förklaringar av okända termer, textens anpassning för förståelse och uppfattning av ett barn.

Selma Lagerlöfs ursprungliga idé var att skriva en bok som skulle förena äventyrsberättelse med läseboks element för att hjälpa eleverna att lära sig svensk geografi. Litterära verk löser många olika uppgifter: de får läsarna att bli intresserade av att lära sig något nytt, utvecklas, sträva efter något spännande och okänt och gör lätt det som annars skulle vara svårt att förstå.

Det finns flera översättningar av Selma Lagerlöfs «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige». Vi har granskat ukrainska översättningar av V. Herman, N. Kosenko och O. Senyuk. Alla av de är olika och har sina egna särdrag. Det bästa alternativet för att studera kulturell anpassning i det fallet är översättningen av Olga Senyuk. Hennes text är ganska lik originalet men det finns också tillräckligt många fall där översättaren gjorde vissa ändringar för att föra verket närmare till de ukrainska barnens uppfattning. De ändringar som Olga Senyuk har gjort gäller främst avsnitt med rent kulturella eller geografiska detaljer. Hon tog bort, omskrev eller minskade dem. Resultatet blev en text som är anpassad till målgruppens kulturella realiteter och behov. Originalet innehåller också ord som skulle vara svåra att översätta till ukrainska. Först och främst handlar det om sammansättningar som sällan finns i ordböcker och som är vanliga i svenskan med tanke på normerna för nyordsbildning i språket. Olga Senyuk förklarar sådana ord eller skapar ett sammanhang som förmedlar deras betydelse när det var omöjligt att hitta ett motsvarande ord. Dessutom har översättaren anpassat vissa egennamn och titlar genom att översätta dem. Det är vanligt i barnlitteratur eftersom namnen ibland har en extra betydelse som skulle gå förlorad om de inte översattes. Med tanke på att den

ukrainska översättningen «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» är en saga har vissa kulturella aspekter utelämnats eller ersatts med mer begripliga och mer närliggande för den ukrainska läsaren. Det gäller beskrivningen av vardagslivet som ofta utelämnades eftersom det inte förde handlingen framåt utan tjänade ett pedagogiskt syfte. Detsamma gäller för översättningen av ordspråk eller jämförelser, som kräver att man hittar en motsvarighet på målspråket med hänsyn till lokala kulturella aspekter och traditioner.

Den kulturella anpassning som Olga Seniuk gjorde under arbetet med Selma Lagerlöfs bok «Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige» har för avsikt att introducera unga ukrainska läsare till ett enastående verk inom svensk barnlitteratur och den nya kulturen genom att göra lämpliga och rimliga ändringar i översättningstexten.